

Suid-Afrika, my kultureel paradys

Eindwerkstuk 2008

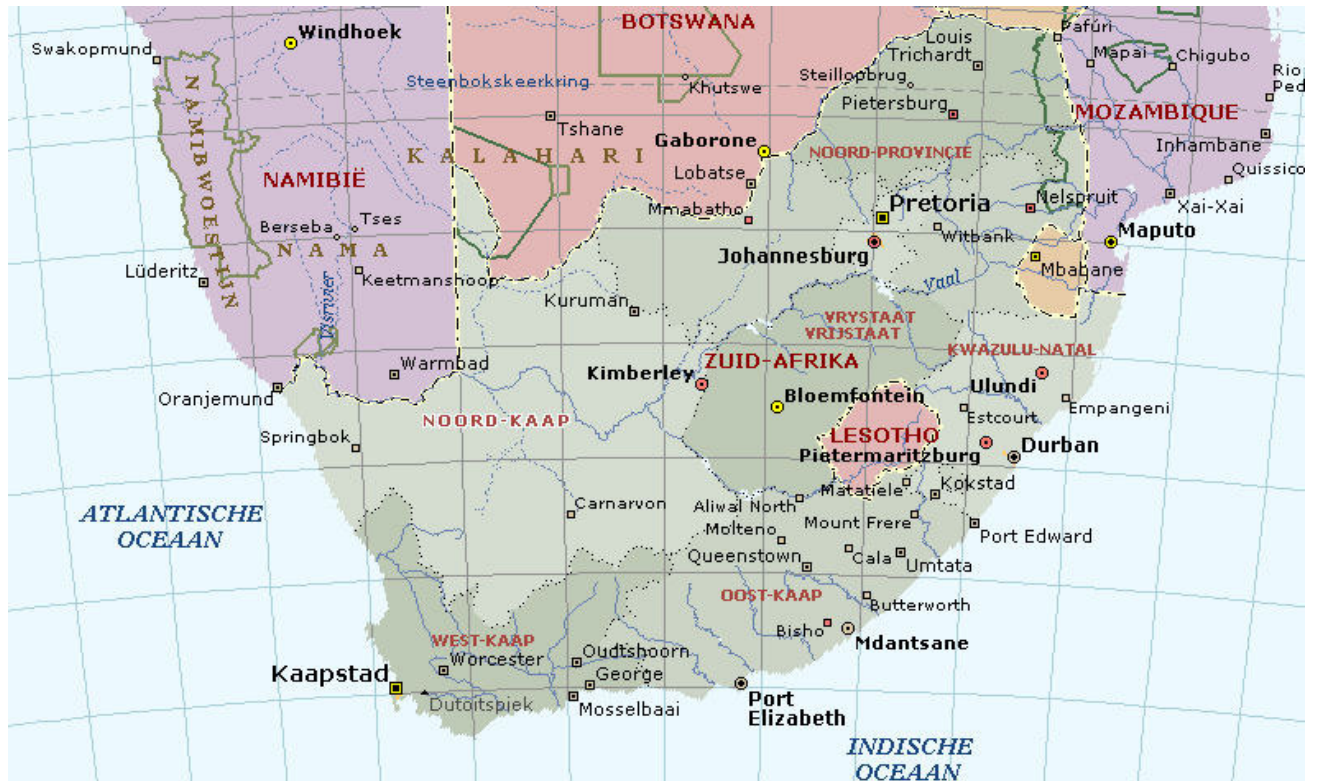
Door: Jamie Vliexs

Begeleidster: Jeanneke Brosky

Inhoudsopgave

Landkaart Zuid-Afrika.....	3
Inleiding.....	4/5
Opmerkingen.....	6
Zuid-Afrika: een kort overzicht	7
Hoofdstuk 1: Zuid-Afrika, zonder Europeanen	8 t/m 10
Hoofdstuk 2: Eerste kolonisatie	11 t/m 14
Hoofdstuk 3: De Britten in Zuid-Afrika	15 t/m 17
Hoofdstuk 4: Kleurlingen en Indiërs	18/19
Hoofdstuk 5: Naar het binnenland	20 t/m 23
Hoofdstuk 6: De Tweede Boerenoorlog	25 t/m 31
Hoofdstuk 7: De Apartheid.....	32 t/m 42
Hoofdstuk 8: Kunst	43 t/m 47
Hoofdstuk 9: Het Afrikaans	48 t/m 55
Gedichten	56/57
Duiner	58
Die meeu	59
My dorstrek.....	60
Mijn woestijntocht.....	61/62
U blou is prachtig.....	63
Lug.....	64
Suid-Afrika	65/66
Bonte boeken.....	67/68
Taal	69/70
Breytenbach	71 t/m 73
Conclusie	74/75
Bedankt!.....	76
Nawoord.....	77
Bronnenlijst.....	78/79

Landkaart van Zuid-Afrika:

Inleiding

Alles is begonnen om de cultuur, zo is het gewoon. Nou ja, cultuur, eigenlijk draaide alles om het Afrikaans. De taal van de afstammelingen uit het huidige Nederland, Duitsland, België en Frankrijk. Door de documentaires van Adriaan van Dis over zuidelijk Afrika en het liedje *Laat my verlang* van de theatergroep Flint ben ik geïnteresseerd geraakt in het Afrikaans. Het leek mij een geweldig idee om het Afrikaans te bestuderen, echter zou alleen het Afrikaans te moeilijk worden, waarschijnlijk had ik er niet een heel boekwerk van kunnen vullen. Ik had en heb daarvoor te weinig informatie over de taal binnen handbereik. Dan moest ik maar een werkstuk maken over de Europese invloeden op Zuid-Afrika, en dan vooral de Zuid-Afrikaanse cultuur die zo beïnvloed is geworden door Europa. Zuid-Afrika bleek voor mij een paradijs vol kostbare schatten; een veelzijdige cultuur, die ook veel negatieve kanten had, helaas. Maar dit was voor mij een heerlijke wereld, wat kon ik altijd wegdromen in mijn eigen geromantiseerde wereld, waar de stijve Nederlanders hun invloed verspreidden in de meest exotische gebieden ter wereld. Wat heb ik het altijd heerlijk gevonden om verhalen te lezen over Nederlands-Indië, Suriname, Nieuw-Amsterdam, de reizen van ontdekkingsreizigers en natuurlijk Zuid-Afrika.

Ik besloot dus een soort hoofdvraag te maken, die luidde: “*Wat is de invloed van West-Europa op de cultuur van Zuid-Afrika.*” Het bleek uiteindelijk alleen maar een houvast te zijn. Ik ben niet zo gek van hoofd- en deelvragen, het was een steuntje in de rug om tot mijn uiteindelijke werkstuk te komen. In dit boekwerk laat ik iets van Zuid-Afrika zien, een groot stuk geschiedenis, waar ik toch vooral kijk naar de invloed van de Europeanen, en vooral de Afrikaners op Zuid-Afrika. Gebeurtenissen waar deze Afrikaners een belangrijke rol in de geschiedenis speelden, heb ik vooral uitgebreid behandeld, zo schrijf ik over de Grote Trek, de Boerenoorlogen en de Apartheid. Het is niet dat ik niet geïnteresseerd ben in de cultuur van de zwarte bevolking, neen, ook zij hebben een duidelijke plaats als oorspronkelijke inwoners, maar vooral de komst van de blanken, in het bijzonder de Afrikaners met hun Hollandse cultuur en ook taal, wisten mij vooral te boeien.

Ik wilde Zuid-Afrika van meerdere kanten bekijken, de geschiedenis uit de ogen van de zwarte bevolking, de kleurlingen, de Indiërs, de blanke bevolking, allemaal. Gelukkig wist ik uiteindelijk een boek te vinden waar op het gebied van geschiedenis precies en heel uitgebreid stond geschreven over de verschillende volkeren en hun plaats in Zuid-Afrika. De geschiedenis is grotendeels met behulp van de hoofdlijn van dat boek geschreven. Wat ik wilde lukte ook. Ik kon de Europese, vooral Nederlandse en Engelse, invloed op Zuid-Afrika door de geschiedenis heen beschrijven. Ik schreef over de zwarte bevolking, maar ook over Indiërs en kleurlingen. De Nederduits gereformeerde kerk kreeg ook veel aandacht, hun geloofsuiting was een van de oorzaken van de Apartheid. Op het geschiedenisvlak wist ik verder nog uitgebreid te vertellen over de Boerenoorlogen, de Apartheid en de weg naar vrijheid en democratie in Zuid-Afrika. Onderwerpen waarbij Afrikaners betrokken waren, gebeurtenissen die een grote invloed hadden op de samenleving. Buiten geschiedenis, wat verreweg het grootste deel is, heb ik beknopt geschreven over de kunstgeschiedenis. Ik behandel kort muziek, theater, beeldende kunst en architectuur. Van vroeger tot nu!

Als klap op de vuurpijl, het meest geliefde onderdeel, het Afrikaans. Vrij algemeen vertel ik over de taal, waar die wordt gesproken, door hoeveel mensen en ook hier een beknopte geschiedenis, maar dan van het Afrikaans. Om het interessanter en prettiger te maken heb ik bestaande teksten, vooral in het Afrikaans toegevoegd. Er worden een aantal beroemde

Afrikaner schrijvers en schrijfsters behandeld. Om de lezer meer te informeren over het Afrikaans zelf, heb ik wat geschreven over Afrikaanse woorden die afstammen van andere talen, en ook een klein stukje algemene grammatica.

Zelf heb ik ook veel geëxperimenteerd met het Afrikaans. Mijn creativiteit kriebelde na de ontdekking van het Afrikaans al een tijdje. Ik moest er iets mee doen, behalve de taal te bestuderen en te lezen wilde ik zelf ook gaan schrijven, mijn eigen Afrikaans creëren. Dat bleek zeker niet gemakkelijk, maar wel haalbaar.

Tijdens mijn vakantie in Zuid-Frankrijk ontstond op het terras, in de natuur met uitzicht op de bergen, mijn eerste gedicht in het Afrikaans. Het was een liefdesverklaring aan het multiculturele land, het zou het begin van een relatie betekenen. Dit gedicht was het startsein voor het schrijven van meerdere gedichten in het Afrikaans. Het was een prachtige ervaring!

Behalve mijn gedichten heb ik zelf ook verhalen geschreven, verhalen over mijn ontmoeting met Breyten Breytenbach en een boekverkoper. Verder zijn er ook nog stukken tekst te vinden over Jamie en het Afrikaans, en over het schrijven in deze taal.

Mijn Zuid-Afrika project was een bijzondere ervaring. Het echte schrijven aan het werkstuk kwam pas laat, te laat. Het was vooral een kwestie van rondkijken, Zuid-Afrika moest mij motiveren, mij overhalen en zich voor mij openen om er vervolgens in te duiken. Eerst was het nodig om met het land kennis te maken, ik keek documentaires en een fototentoonstelling, las artikelen uit kranten, luisterde radio en muziek en sprak met verschillende mensen over het land. Alleen op deze manier wist ik met wat voor een land ik te maken had, toen kon ik onderzoeken en schrijven.

Het uiteindelijke resultaat laat een veelzijdig beeld van Zuid-Afrika zien, al is het erg gericht op de Afrikaner cultuur en politiek. Op dat gebied heb ik wel antwoord gegeven op de "hoofdvraag". Dit werkstuk is niet gemaakt volgens het hoofd-deelvraagprincipe, veel is gemaakt naar eigen improvisatie. Ik heb door het hele boekwerk veel objectieve, juiste informatie willen geven, maar wilde ook laten zien wat mijn gevoelens voor dit land en haar multiculturele cultuur zijn!

Opmerkingen

Het kan in dit boekwerk voorkomen dat bepaalde woorden of namen een beetje verwarrend of negatief overkomen. Zo noem ik de oorspronkelijke bevolking van Zuid-Afrika, de zwarte bevolking. Zwarte bevolking omdat dit het makkelijkste is, ik kan ook zeggen Bantoe bevolking (wat vaak als ouderwets wordt gezien) of Afrikaanse bevolking. Dit laatste, “Afrikaanse bevolking” gebruik ik vrij weinig omdat, het verwarring kan veroorzaken. Verwarring omdat ik de bevolking die afstamt van vooral Nederlanders, maar ook Fransen, Duitsers en Vlamingen Afrikaners noem. Dus gewoon zwarte bevolking voor hen die een “zwarte” huidskleur hebben, dus alle stammen samen, en niet de kleurlingen. De Afrikaners noem ik verder ook soms de Boeren, en als ik het niet heb over de Boeren als volk, maar boeren als mensen die gewassen verbouwen, dan praat ik over landbouwers.

Zuid-Afrika: Een kort overzicht

De Zuid-Afrikaanse aartsbisschop Desmond Tutu lanceerde voor Zuid-Afrika de term 'regenboognatie', zo moet men het land ook zien, een enorme variëteit aan volkeren, culturen, flora en fauna.

Zuid-Afrika heeft elf (!) officiële talen, behalve het Afrikaans en Engels alleen maar talen van de zwarte bevolking.

Om de diversiteit te tonen zal ik hieronder de naam Zuid-Afrika in alle talen schrijven met erachter de naam van de taal:

Republiek van Suid-Afrika (Afrikaans), Republic of South-Africa (Engels), IRiphabliki yaseNingizimu Afrika (isiZulu), IRiphabliki yaseMzantsi (isiXhosa), Rephaboliki ya Afrika Borwa (Sesotho), Rphaboliki ya Aforika Borwa (Setswana), IRphabhulikhi ye Ningizimu Afrika (Swazi), Rephaboliki ya Afrika-Borwa (Northern Sotho), Riphabliki ra Afrika Dzonga (Tsonga), Riphbuiki ya Afurika Tshipembe (Thsivenda), Riphabliki yeSewula Afrika (isiNdebele).

De negen talen die gesproken worden door de (originele) zwarte bevolking zijn Bantoetalen waarvan een aantal (waaronder Swazi en Tsonga) ook in andere landen in Zuidelijk Afrika worden gesproken.

Het Afrikaans is een taal ontstaan uit het Nederlands (en in mindere mate ook Duits, Maleis en Engels) van de 17^e eeuw, het wordt gesproken door een groot gedeelte van de blanke bevolking.

Een andere taal die door kolonisators is verspreid is het Engels (vanaf 19^e eeuw). Zuid-Afrika is een groot land met weinig inwoners, zevenenveertig miljoen mensen op een stuk aarde van 1.219.912 km².

De hoofdstad en regeringszetel is Pretoria (nu Tshwane genoemd), het parlement ligt in Kaapstad en het Opperste gerechtshof zetelt in Bloemfontein.

Het land is verdeeld in negen provincies, die noteer ik ook met tussen de haakjes de provinciehoofdsteden:

West-Kaap (Kaapstad)

Vrijstaat (Bloemfontein)

Gauteng (Johannesburg)

KwaZoeloe-Natal (Pietermaritzburg)

Limpopo (Pietersburg)

Mpumalanga (Nelspruit)

Noordwest (Mafikeng)

Noord-Kaap (Kimberly)

Oost-Kaap (Bisho)

De valuta van het land is de Zuid-Afrikaanse Rand.

79.7% van de bevolking is christelijk (voornamelijk protestant), 1.5% islamitisch, 1.3% hindoeïstisch en de rest hangt wel of niet aan een andere religie aan.

Het binnenland van Zuid-Afrika wordt bepaald door een aantal gebergten en de halfwoestijn Karoo.

De bergketen van de Drakensbergen is een enorm gebergte en de hoogste van het land. De belangrijkste havens van het land zijn Kaapstad, Durban, Port Elisabeth, East-London.

1. Zuid-Afrika, zonder Europeanen

Dit hoofdstuk is vooral erg inleidend. Het gaat over het Afrikaans continent, de natuurlijke situering en over de samenlevingen en gebruiken van zwarte stammen.

1.1. Het Afrikaans continent

Afrika is verdeeld in tweeën door een natuurlijke barrière, het equatoriale regenwoud. Het noorden van het continent onderhield veel contact met de buitenwereld, Arabische kooplieden trokken diep noordelijk Afrika in, ze bereikten zelfs de machtige koninkrijken Ghana en Mali.

Zuidelijk Afrika was enorm geïsoleerd en had maar weinig contact met andere culturen. Het noordelijke deel boven de grote woestijn is het gebied met de oudst geschreven geschiedenis, namelijk die van Egypte (5000 jaar).

Egypte, maar ook de rest van Noord-Afrika werd meer gezien als een deel van het Middellandse zeegebied dan echt een stuk van het Afrikaans vasteland, dit kwam voornamelijk door de vele contacten met Europese beschavingen, bijvoorbeeld de Feniciërs, de Grieken en de Romeinen. Het zuidelijke deel van Afrika wordt ook wel het 'echte' (zwarte) Afrika genoemd. Het is het laatste deel van Afrika, dat gekoloniseerd werd door Europeanen; de eerste reden dat dit werelddeel pas zo laat door westerlingen werd bezet, is dat dit deel van Afrika eigenlijk een soort "natuurlijk fort" was. Een fort, omdat het gebied moeilijk te bereiken was, in het noorden werd zuidelijk Afrika afgesloten door de Sahara woestijn, in Midden-Afrika door het enorme tropische regenwoud. Verder waren er grote gevaarlijke klppen aan de kusten, waren er weinig rivieren vanuit de zee te bevaren en waren er behalve de noordelijke Sahara ook nog andere woestijnen in het zuiden van het continent, waaronder de Namibische woestijn en de Kalahari.

De muskieten en tsetseevliegen waren de tweede reden; deze insecten waren meestal dodelijk voor niet-Afrikaners die over het algemeen een mindere weerstand hadden; de tsetseevlieg was ook dodelijk voor gedomesticeerde dieren (zoals paarden en ossen), daarom was in een groot deel van Afrika het wiel nog niet uitgevonden. Pas in de 20^e eeuw hadden Europeanen de tsetseevlieg onder controle.

De mens verspreidde zich destijds vanuit Afrika over de wereld, in 1924 werd in Zuid-Afrika de schedel van uitgestorven mensaapachtige gevonden, de *Australopithecus africanus* (Zuid-Afrikaanse mensaap).

De jagers en verzamelaars ontwikkelden de landbouw rond de rivier de Jordaan bij Jericho, vanuit daar verspreidde de landbouw zich naar Afrika; het lukte de landbouw niet door te dringen in zuidelijk Afrika, dit kwam doordat het regenwoud door haar enorme grootte de verspreiding kon tegenhouden.

De grote agriculturele revolutie ontstond pas 2000 a 3000 jaar later in zuidelijk Afrika dan bij de rivier de Jordaan.

1.2. Afrikaanse stammen

De Khoikhoi (vroeger Hottentotten genoemd) en San (vroeger Bosjesmannen) waren volkeren die naar Zuid-Afrika trokken, de Khoikoi waren veehoeders en de San waren jagers en verzamelaars. Andere volkeren in Zuid-Afrika waren Ngoeni, Sotho en Tswana. Tussen de stammen in Afrika was meestal weinig oorlog, als er oorlog dreigde, probeerden de stammen met elkaar te onderhandelen.

Als het dan werkelijk met onderhandelen niet lukte, ging men vaak over op schijnaanvallen, waarbij strijders van de ene partij hun tegenstanders wilden laten zien hoe sterk en goed ze

waren. Meestal vielen er geen doden, soms gooiden men echter met speren waardoor er wel enkele slachtoffers vielen. Zuidelijk Afrika was technisch veel minder ontwikkeld dan Europa, maar politiek en sociaal waren zij zeker niet achter. In groepen was de macht van een stamhoofd zeer beperkt, in bestuursystemen was grote mate van democratie.

De Europese kolonisten verstoorden het evenwicht tussen stammen in Zuid-Afrika, ze drongen de volkeren terug landinwaarts waar de zwarte bevolking door een tekort aan land in conflict kwam met andere stammen.

De volkeren San en Xhosa leefden van oorsprong vredig naast elkaar.

De mensen van de Sotho en Tswana-stammen waren echte ambachtslieden, ze maakten producten van metaal en leer en leefden in kleine stadjes of echte steden (tot 20.000 inwoners). Ngoeni leefden in kleine familie-eenheden met vee, in het oosten van het land leefden de Tsongam, zij waren gek op vis.

Bij stammen ging het niet om het individu maar om een groep, het woord "*Oeboentoe*" betekent dat menselijke waardigheid van elk individu in het ideale geval tot expressie wordt gebracht door zijn of haar relaties met anderen (op basis van wederkerigheid).

Het Xhosa-spreekwoord zegt ook: "*Oeboentoe oengamntoe ngabanya abantoe*", het betekent: "Mensen zijn mensen door andere mensen".

Het stamhoofd was de vader van de stam, hij kon geen bindende beslissing uitvaardigen voordat hij met hoofdmannen had overlegd. Bij stammen werd er ook veel gebruikt gemaakt van magische rituelen; er werd een onderscheid gemaakt tussen goede en boze geesten. Mensen die volgens de kruidenvrouw bezeten waren door boze geesten of door zwarte magie werden gemarteld of levend begraven. Iedereen die een spiritueel gevaar was voor de gemeenschap moest eruit worden verwijderd.

De gemeenschap was erg belangrijk, er werd alles aan gedaan deze gemeenschap te behouden. Niets mocht het evenwicht in een stam verstoren, hierdoor waren gemeenschappen hypergevoelig voor gemoedstoestanden en emotionele spanningen.

Grondbezit was zekerheid, maar dit was nooit individueel; de gemeenschap en grond hoorden bij elkaar. Het land was zekerheid omdat het werd vereerd in rituelen, want het land bezat de lichamen van hun voorouders. Blanke Europese kolonisten begrepen niets van de Afrikaanse stammen en hun gebruiken.

Zij drongen de zwarte stammen terug het land in, waar strijd tussen stammen een gevolg was van een tekort aan ruimte.

Het verstoren van de gemeenschappen, misschien voor stammen het allerbelangrijkste, zorgde voor maatschappelijke ontwrichting en psychische trauma's van de bevolking. Zij moesten een nieuw leven beginnen op andere grond of onder blanken, voor de zwarte bevolking stond de wereld op zijn kop.

2. Eerste kolonisatie

In dit hoofdstuk heb ik het over de komst van Europeanen naar Zuid-Afrika. Ik vertel over discriminatie en het ontstaan daarvan, het racisme waar we misschien wel het calvinisme de schuld van kunnen geven. Het idee van de Hollanders dat een bepaalde groep (zijzelf) uitverkoren door God waren, dit noemt men de predestinatieleer. Verder gaat het over het ontstaan van de Nederlandse nederzetting aan de Kaap de Goede Hoop, de rol van de VOC en de trekboeren die de kolonie verlieten op zoek naar een beter bestaan.

2.1. Europees contact met Zuid-Afrika

De zware zuidooster wind, of beter gezegd storm, heeft de geschiedenis van Zuid-Afrika bepaald. Vaak, als er geen zuidooster wind is, ziet Kaap de Goede Hoop er vredig uit, het lijkt net de Middellandse zee. De Portugezen waren destijds de eerste Europeanen die de beroemde kaap bereikten; door de zware stormen in dit zeegebied besloten de Portugezen door te varen naar Mozambique om daar hun verversingsstation te vestigen.

Vanuit Mozambique voeren zij naar Goa. Als de Portugezen zich wel in Zuid-Afrika hadden gevestigd, was er waarschijnlijk geen Apartheid in dat land geweest.

Alle Europese koloniale machten voelden zich superieur aan anderen.

Dit idee en dit gevoel verschilde echter per land, dit had ook veel te maken of men katholiek of protestant was. In alle Franse en Portugese koloniën was er geen spraken van rassenscheiding, wat wel duidelijk plaats vond in Engelse en Nederlandse koloniën.

Franzen en Portugezen hadden een andere koloniale politiek dan veel Noord-Europese staten. Zij namen makkelijker andere culturen op in hun "eigen" cultuur; in de koloniën van Frankrijk of Portugal leerde bijvoorbeeld een Afrikaan dat hij of zij Fransman of Portugees was. De Nederlanders en Engelsen hielden zich niet met deze politiek bezig, ze moesten er niet aan denken dat een Bantoe-inwoner van Zuid-Afrika zichzelf Nederlander of Engelsman zou noemen.

Volgens sociologen is de predestinatieleer van Johannes Calvijn de oorzaak dat vooral protestantse Europeanen zich superieur aan anderen voelden.

Men werd opgevoed door de overtuiging dat zij een uitverkoren volk waren.

Andere mensen denken dat dit niet de oorzaak is van de rassenscheiding in Engelse en Nederlandse koloniën. Sommige denken dat Spanjaarden en Portugezen minder moeite hadden om met donkerdere mensen om te gaan, omdat deze landen destijds overheerst waren geweest door de Moren.

De ontdekkingsreizen begonnen door een tekort aan peper en andere specerijen, toen het Turkse Rijk in 1453 Constantinopel (Istanbul) veroverde, werd de Europese specerijenroute naar het oosten afgesloten.

Reizigers zochten een route om buiten het Turkse rijk een nieuw traject te vinden.

In 1497 ontdekte Vasco da Gama de route naar Kaap de Goede Hoop, een jaar later ontdekte Christoffel Columbus Zuid-Amerika.

2.2. De machtige Hollanders

Na de Middeleeuwen brak een nieuw tijdperk aan, de tijd van de Reformatie, boekdrukkunst, de moderne wetenschap en het kapitalisme. Holland liep in deze ontwikkelingen voorop, na tachtig jaar was het lage land in Noordwest-Europa politiek en religieus onafhankelijk van de wereldmacht Spanje. De Gouden Eeuw, de 17^e eeuw werd het tijdperk van de Hollandse beschaving.

Over de hele wereld had de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden (tegenwoordig Nederland) over de gehele wereld handelsposten.

De Republiek was het centrum van kunst en cultuur, Amsterdam was het centrum van de handel in de wereld; de Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC) was de grootste handelsonderneming van de wereld. In de tachtigjarige oorlog werd het nationalisme van de Hollanders gevoed door de haat tegen de Spaanse overheersers.

Het volk maakte handig gebruik in de oorlog van het vele water om dijken lek te steken en stukken land onder te laten lopen. In 1648 werd de Vrede van Munster gesloten waarbij de Republiek ontstond. De oorlog werd gezien als een herhaling van het Exodus.

Spanje was de antichrist, Willem van Oranje de verlosser van het volk, de Spaanse koning Filips II was de farao en Holland was het beloofde land.

De "Onoverwinnelijke vloot" Armanda van Filips II werd verslagen!

Nederland was van oudsher een land dat streed tegen de zee, de inwoners van de Republiek beschouwden zich als de overlevenden van de zondvloed. Prins Willem was Mozes.

In 1618 kwamen veel gereformeerde theologen, politici en predikanten bijeen in de grote kerk van Dordrecht. Daar vond de Dordtse synode plaats, toen werd de predestinatieleer een officieel dogma. De predestinatieleer is een verklaring van God dat een deel van de mensheid voorbestemd was voor genade en eeuwig leven, de rest van de mensheid was voor altijd veroordeeld. De sociaal psycholoog Erich Fromm zei dat de ideeën van de Dordtse synode de voedingsbodem waren voor de verspreiding van het idee dat een bepaalde groep mensen "uitverkoren" was. De Calvinisten hadden volgens Fromm een gevoel van machteloosheid (dat ze niet zeker wisten of ze echt uitverkoren waren), dit gevoel werd door henzelf gesust (dit is een psychologische behoefte). Het werd gesust om overtuigd te raken van het idee dat ze zelf uitverkoren waren.

2.3. De Verenigde Oost-Indische Compagnie

Jan van Riebeeck (1619-1677) was de Nederlander die door de handelsonderneming Verenigde Oostindische Compagnie (VOC) naar Zuidelijk Afrika was gestuurd om er een verversingsstation te stichten. Een kleine kolonie waar andere schepen onderweg naar het oosten (bijvoorbeeld Nederlands-Indië) zich konden bevoorraden en later hun reis weer konden voortzetten. In 1652 kwam Jan van Riebeeck aan bij het huidige Kaapstad met drie schepen van de VOC, de Goede Hoop, de Reyger en de Dromedaris. Van Riebeeck kwam uit

een goede familie, de meeste andere mannen die als personeel op de schepen meevoeren niet.

De meesten die meevoeren op de schepen van de VOC waren door werknemers van deze machtige Hollandse handelsonderneming uit kroegen en uit de sloot gehaald, omdat er een groot tekort aan goede werknemers was. De meesten van hen konden lezen noch schrijven, wel waren ze erg gelovig, oppervlakkig wisten zij waarschijnlijk wel wat de predestinatieleer zoal inhield. De predestinatieleer werd door mensen van Nederland naar Zuid-Afrika meegenomen, bij ongeschoolde mensen werd het gevoel van superioriteit versterkt, omdat ze de zwarte bevolking maar duister, sinister, onrein en heidens vonden.

De VOC had in Zuid-Afrika haar eigen regels en wetten, de bevolkingsgroepen in de kolonie die zij hadden gesticht kregen allemaal een aparte status.

De werknemers van de VOC hadden de hoogste status, de vrije burgers (zoals boeren) volgden daarna en als laagste status waren er slaven en de zwarte bevolking. De VOC was uiteindelijk niet uit vaderlandsliefde op zoek gegaan naar een nieuwe kolonie als

verversingsstation, enkel en alleen uit het streven meer winst te maken, stichtte men er de Kaapkolonie.

Foto vorige pagina links: Jan van Riebeeck

Het was voor de VOC belangrijk deze verversingskolonie op weg naar het oosten te stichten. Deze kolonie moest klein zijn opgezet, er moest een fort komen met een moestuin, heel eenvoudig en zeer economisch. De VOC was een particuliere handelonderneming, een bedrijf dat economisch wilde werken om winst te maken.

Van de VOC had Van Riebeeck de opdracht om afstand te houden van de inheemse bevolking op het Zuid-Afrikaans vasteland. Dit omdat het hun alleen ging om economische belangen en niet om gebiedsuitbreiding. Ze wilden niet verzeild raken in ruzies of oorlogen, al gebeurde dit uiteindelijk wel, de oorzaak van conflicten was dan wel gebiedsuitbreiding. De kolonie moest geïsoleerd worden van de rest van het continent, alleen bij het drijven van handel was contact met de zwarte bevolking legaal. Van Riebeeck kon op twee manieren de kaap afsluiten van Afrika, hij kon er een apart eiland van maken of een haag van bittere amandelen planten. Dat laatste gebeurde. Jan van Riebeeck had uitgerekend dat er 163 mensen moesten werken in het fort, in de moestuin en op de akkers. De VOC vond zoveel personeel te duur, ze gaven opdracht het aantal werknemers te reduceren tot honderd man.

Jan van Riebeeck ontsloeg het teveel aan personeel en gaf hun grond om gewassen op te verbouwen, deze “vrije burgers” konden dan hun eigen gewassen verkopen aan de VOC.

Op den duur trokken de ontslagen werknemers van de VOC (de trekboeren) verder het binnenland van Zuid-Afrika in. Ze wilden ver weg leven van de regels en wetten van de VOC. Natuurlijk konden de boeren in het binnenland hun kinderen geen fatsoenlijk onderwijs geven, zij waren immers boeren en meestal niet heel geletterd (al waren er uitzonderingen). Bij elke groep mensen, of familie was er een zogenaamde “patriarch” aanwezig, de man die voorlas uit de statenbijbel, hij deed dit omdat er in het binnenland geen predikanten waren.

Het Europa van de 18^e eeuw maakte belangrijke ontwikkelingen mee, het was de bakermat van liberalisme en democratie. Maar de trekboeren, later Afrikaners genoemd, leefden daar in het zuiden van Afrika in een isolement, zeker de mensen buiten Kaapstad, de hoofdstad van de kolonie, kregen bijna niets mee van de moderne ontwikkelingen die in Europa plaats vonden.

De Afrikaners leefden echt in een isolement, zo waren er weinig dorpen en stonden de huizen en boerderijen ver uit elkaar. Afrikaners leefden vaak vooral alleen met hun familie wat zorgde voor een beperkt blikveld; ze hadden zo weinig contact met anderen dat ze dus ook geen rekening met anderen hoefde te houden, wat zorgde voor individualisme.

Door het isolement waren de meeste Afrikaners alleen en ook vooral trots, zelfverzekerd, koppig en onverdraagzaam. Er bestond niet echt een Afrikaner volk, het was een groep mensen die zich verplaatsten en zo weinig mogelijk van de ander aantrok. Er ontstond een soort nationaal narcisme, een gevoel, een houding van de Afrikaners dat ze blind maakte voor het lijden van anderen en de eigen wreedheden. Met andermans lijden heb ik het vooral over dat van de onderdrukte zwarte bevolking, die het ook later in de toekomst nog zwaar zou gaan krijgen.

Trekboeren waren eigenlijk een soort halfnomadische veehoeders, een gemeenschap met een uitgebreide familieclan waarin een autoritaire patriarch de leider was. Het was een soort blanke stam die zich aanpaste aan de leefomgeving en contact met zwarte stammen schuwde.

Trekboeren waren harde werkers, al zagen zij vaak het vuile werk als iets voor slaven, kaffers (scheldwoord zwarten) en kleurlingen.

3. De Britten in Zuid-Afrika

Het volgende hoofdstuk gaat over de heerschappij van de Britten in de wereld en op de Kaapkolonie. Over hun verhoudingen tussen de zwarte bevolking, de Boeren en de eigen kolonisten die ernstig misleid werden en betrokken werden in oorlogen met zwarte strijders, dat terwijl zij alleen landbouwers wilden zijn.

3.1. De Britten naar de Kaap

Al in 1580 bereikten de Engelsen onder leiding van Francis Drake Kaap de Goede Hoop. Zij hadden echter nooit de behoefte gehad het gebied te koloniseren. Pas in 1795 voeren de Engelsen de Nederlandse kolonie in Zuidelijk Afrika binnen om het uiteindelijk over te nemen. De Franse leider Napoleon Bonaparte deed er alles aan de Britse routes naar India te versperren; zo begonnen de Fransen in 1799 met een mislukte veroveringstocht Egypte te veroveren. De Engelsen voeren naar de Nederlandse kolonie in 1795 om tegen te kunnen houden dat de Fransen het gebied zouden veroveren, in 1797 namen de Engelsen echt de macht over van de Nederlanders en de failliete VOC. Bij de Frans-Britse vrede van Amiens werd de kaapkolonie weer drie jaar Nederlands. Toen er tussen de twee staten weer een oorlog losbrandde, in 1806, annexeerden de Britten het gebied opnieuw.

Tot de komst van de Britten in Zuid-Afrika was het in het gebied relatief rustig, Afrikaners en Zwarten leefden erg teruggetrokken in het binnenland. De Afrikaners mochten van de Britten in kolonie blijven leven, ze hoefden niet terug naar Nederland.

Vooraf de zwarten, maar ook de Afrikaners waren niet erg blij met de komst van dit moderne land dat de leider van de Industriële revolutie was. Zij zagen de komst van het moderne leven en industrieën als ontwrichting van hun eigen samenlevingen.

De Britten hadden een enorme reeks oorlogen met de zwarte stammen in de periode dat ze er regeerden, ze bezetten het territorium van anderen en wilde moderne technologie opdringen. Ten opzichte van de Afrikaners waren de Engelsen absoluut dominerend, ze waren militair en economisch veel machtiger, alleen op politiek gebied waren de Afrikaners overheersend. Dit kwam vooral omdat de Afrikaners twee keer zoveel inwoners als de Engelsen hadden. Verder wilden de Engelsen zich niet bemoeien met de zwarte bevolking en de Afrikaners, ze trokken zich terug in hun eigen wereld van zaken en recreatie. De Engelsen hadden hele andere ideeën, zij hadden altijd een band gehouden met hun vaderland, Engeland, terwijl Afrikaners zich niet meer verbonden voelden met Europa. De Engelsen voelden zich minder verbonden met Zuid-Afrika, ze wisten dat ze altijd konden gaan naar hun vaderland of een andere Engelse kolonie, zij waren en bleven immers Engels. Nadat de Engelsen Napoleon Bonaparte voor eeuwig en altijd bij Waterloo hadden verslagen kwam er het begin van het Engelse imperiale tijdperk.

3.2. Conflicten in Engeland en Zuid-Afrika

In deze periode was Groot-Brittannië de imperiale leidende macht, ze beheersten de handel en de wereldzeeën en hadden enorm veel koloniën.

Ondanks het feit dat Groot-Brittannië de meeste koloniën had, schafte het land vrij vroeg de slavernij af, namelijk in 1833. Vrij vroeg omdat veel andere Europese landen pas veel later de slavernij afschafte, (denk aan Nederland, Frankrijk, Portugal en Spanje).

Maar het afschaffen van de slavernij ging hand in hand met het onderwerpen van andere volken in de wereld die door veel regels en landonteigening wel werden gedwongen om voor de Britten te werken.

Na de Slag bij Waterloo, nadat de Britten voorgoed van het Franse kwaad (Napoleon) verlost waren, ging het wat minder goed met Groot-Brittannië.

In 1819 demonstreerden ongeveer 80.000 mensen in Manchester om te strijden voor hervorming van het kiesstelsel. Op den duur liep het uit de hand, de cavaleriesoldaten arresteerden de leiders van de demonstratie en de mensen werden onrustig, er vielen elf doden en vierhonderd gewonden. Verder had het koninkrijk in diezelfde periode ook te maken met een economische recessie. Het waren aanleidingen voor het gegeven dat 90.000 Engelsen wilden emigreren naar Zuid-Afrika terwijl er maar 5000 plaatsen waren; de Engelsen zochten een leven met nieuwe kansen en een vrijere samenleving.

De Engelsen die emigreerden naar de Kaapkolonie om landbouwer te worden, wisten echter niet dat ze eigenlijk ernstig werden misleid door de regering van hun vaderland.

Ze emigreerden naar het gebied dat Suurveld wordt genoemd, een kustvlakte met zure grassen die zeer ongeschikt is als weide of landbouwgrond. De kolonisten arriveerden in 1820 in dit gebied dat ligt in de Oost-Kaap.

De waarheid was dat de regering deze Britten naar dit gebied stuurde om een bufferzone te vormen tussen de Boeren (Afrikaners) en de zwarte bevolkingsgroepen. Daarom stonden de boerderijen dicht bij elkaar, het was een soort overgang, om de zwarten tegen te houden naar de Kaapkolonie te gaan en de Boeren te belemmeren, te voorkomen dat ze verder zouden trekken. De bewoners van Suurveld hadden samen vier oorlogen met de zwarte stammen waarbij ongeveer 120 blanken stierven.

Ook bij de Britten heerste een gevoel van superioriteit, ze voelden zich sterk door de leidende imperiale rol die Groot-Brittannië had. Er ontstond bij deze Victoriaanse Engelsen xenofobie. Dat had meerdere oorzaken, de Engelsen waren gechoqueerd door de eerste aanblik van naakte zwarten. Van de koloniale regering mochten ze ook geen contact hebben met zwarte bevolking wat ervoor zorgde dat de Engelsen de zwarte bevolking bleven wantrouwen en bleven zien als een volk zonder beschaving. De Engelse landbouwers hadden veel nadelen, ze mochten dus niet handelen met zwarten en hadden geen slaven (niet lang na hun komst werd de slavernij afgeschaft). Verder waren er nog de afstammelingen van de Hollanders, Fransen en Duitsers, de Boeren, zij zorgden voor veel concurrentie. De Boeren hadden grote boerderijen dicht bij Kaapstad. Ook door misoogsten en droogte was het voor de Engelse landbouwers veel te moeilijk te concurreren met de rijkere en meer ervaren Boeren. Hierdoor verhuisden Engelsen massaal naar steden en dorpen buiten het Suurveld, daar gingen zij hun oorspronkelijke beroepen weer uitoefenen (zoals winkelier of wagenmaker). De landbouwers die in het Suurveld achterbleven namen de verlaten landbouwgrond in en gingen vee hoeden. Xhosa jonge mannen hadden de traditie om vee van een ander volk te stelen, door deze actie toonden zij hun mannelijkheid en hadden zij genoeg vee en dus genoeg bezittingen om een vrouw te krijgen. Door het stelen van het vee van de Engelsen lokten de Xhosa tussen 1834 en 1878 vele oorlogen uit met de kolonisator van Zuid-Afrika.

In de loop van de 19^e eeuw veroverden de Britten steeds meer gebied in zuidelijk Afrika. De vraag naar arbeidskrachten steeg enorm, de Britten wilden met Brits Zuid-Afrika op de wereldmarkt concurreren; daarom moesten arbeidskrachten goedkoop zijn. Slavernij werd verboden, maar het was nu legaal om zwarte Afrikanen in dienst te nemen. Door de grote veroveringen moesten veel zwarte Afrikanen hun grond afstaan, ze konden niets anders doen dan voor de Engelsen werken. Niet alleen omdat hun grond was ingenomen, maar ook door veel wetten die de Britten lanceerde kreeg de zwarte bevolking het zwaar; ze waren niet meer vrij en moesten wel voor Engelsen werken om in leven te blijven.

4. Kleurlingen en Indiërs

In dit hoofdstuk heb ik het over de slaven die door de VOC naar Zuid-Afrika waren gehaald, en over de gastarbeiders die door de Engelse koloniale regering naar Zuid-Afrika waren gebracht. Verder vertel ik over Mohandas Gandhi, de oprichter en onafhankelijkheidsstrijder van de moderne staat India, een man die door een reeks ervaringen in Zuid-Afrika kwam tot zijn geweldloos verzet tegen koloniale leiders. Als laatste schrijf ik over de islamieten of kleurlingen die naar Zuid-Afrika werden gebracht.

4.1. Algemeen

Tijdens het ontstaan van de Kaapkolonie liet Jan van Riebeeck slaven komen uit Indonesië, Maleisië, Indo-China, Ceylon (Sri Lanka), India, Madagaskar en Mozambique.

Veel slaven werden misbruikt door zeelieden en soldaten van de VOC, de Afrikaners vermengden zich met de slaven, en de zwarte bevolking. De kinderen van hen werden kleurlingen genoemd, wat op zich een vage omschrijving is. Tijdens het apartheidsregime werden veel inwoners van Zuid-Afrika kleurlingen genoemd, er werd onderscheid gemaakt tussen verschillende soorten kleurlingen, zo zei men dat er afstammelingen waren van blanken en zwarten, Maleiers en Chinezen, er waren allerlei combinaties die weer een bepaalde naam kregen.

In 1844 annexeerden de Engelsen Natal, de oorspronkelijke bewoners van dit gebied, de Zoeloes, wilden niet werken op suikerplantages. De Engelsen lieten daarom “contractkoelies” uit India overkomen. Dit waren Indiërs die vijf jaar in Zuid-Afrika kwamen werken, na die jaren konden ze kiezen of ze in Zuid-Afrika wilden blijven of terug wilden naar India. Veel Indiërs bleven in Zuid-Afrika, zij vormden een bijzondere groep in de samenleving die steeds multicultureler werd.

4.2. Mohandas Karamchand Gandhi

Een van de Indiërs in Zuid-Afrika was Mohandas Karamchand Gandhi (1869-1948), de grondlegger van de moderne staat India en de grootste onafhankelijkheidsstrijder van India. Hij studeerde rechten aan de University College London, in 1893 kreeg hij de mogelijkheid om als jurist te werken voor een Indiase handelsfirma in Zuid-Afrika. Toen hij in de trein van Durban naar Pretoria zat en eerste klas reisde werd hem gevraagd door een blanke conducteur om de eerste klas ruimte te verlaten. Dat weigerde Gandhi. In Pietermaritzburg werd hij uit de trein gegooid. Deze gebeurtenis, eigenlijk de hele discriminerende samenleving van Zuid-Afrika maakte diepe indruk op hem. Het zou allemaal veel gevolgen hebben, de gebeurtenis was uiteindelijk de aanleiding voor zijn latere ideeën over de wereld om hem heen. Zijn ideeën, zijn filosofie zorgde voor de onafhankelijkheid van India en uiteindelijk de dekolonisatie van de wereld.

Gandhi had zich voorgenomen bepaalde stappen te ondernemen, zo verscheen hij in de rechtszaal van Pretoria met een tulband op zijn hoofd. Aan hem werd toen gevraagd de tulband af te zetten, Gandhi verweerde zich met het verzoek of men hem als Indiër kon erkennen en dat hij als symbool voor zijn vaderland een tulband wilde dragen. Hij won!

Het was een van de eerste niet-blanken in Zuid-Afrika die de blanken trotseerde. Eigenlijk wilde Gandhi terug gaan naar India, maar toen hij hoorde dat de regering van Natal de Indische bevolking bepaalde burgerrechten wilden ontnemen (Disenfranching Bill) bleef hij. Om de Indische bevolking in Natal en Transvaal te beschermen tegen de wetten van de regeringen en hun rechten te verdedigen, organiseerde Gandhi het Indiaas Congres. Verder organiseerde hij geweldloze protesten tegen discriminerende wetten.

Hoewel Gandhi nooit samen met de zwarte bevolking acties voerde, was de zwarte bevolking geïnspireerd door zijn ideeën. In 1912 werd het Afrikaans Nationaal Congres opgericht, een politieke groepering die de rechten van de zwarte bevolking verdedigt. Het ANC is geïnspireerd door Gandhi's ideeën en vorm van protesten en speelt vanaf toen een belangrijke rol in Zuid-Afrika.

4.3. Islamieten in de Kaapkolonie

Nu gaan we terug naar de kleurlingen die door de Hollanders uit Indië naar de kolonie waren gebracht. Veel van hen waren slaven. Uit verschillende landen waren slaven afkomstig. Sommige van hen waren bekwame ambachtslieden (zoals metselaars, timmerlieden en kleermakers). Zo maakten Maleiers en Javanen de sierlijke gevels van de Nederlandse en Vlaamse herenhuisen.

Door deze bijzondere bekwaamheden werden deze slaven beter behandeld dan andere slaven die gebruikt werden voor zwaar werk. Doordat de bekwame slaven premies kregen voor het harde werk dat zij verzetten, konden zij zichzelf vrij kopen; ze waren dan vrije zwarten (ook al waren ze niet zwart). Veel vrije Maleiers vestigden zich op Seinheuvel (Signal Hill), het hoogst gelegen deel van Kaapstad, ook wel Bo-Kaap genoemd. Omdat de meeste Maleiers Islamitisch zijn, bouwden zij destijds ook moskeeën in de Bo-Kaap.

Er woonden ook veel ontwikkelde Islamieten; in het begin van de Kaapkolonie gebruikte de VOC Zuid-Afrika als strafkolonie voor politieke gevangenen uit Oost-Indië. Velen waren intellectuelen en erg religieus; sommige van hen hadden zelfs al eens in hun leven de hadj (bedevaartstocht) naar Mekka gemaakt. Ze waren de eerste echte imams van de kolonie, onder hen waren sjeik Joessoef van Macassar die verzetsstrijder in Bantam was geweest en Abdoellah Kadi Abdoes Salaan.

Ook waren het de Kaapse Maleiers, geletterde Islamieten, die in het Afrikaans schreven. Zij schreven teksten die men Getoelies noemt, schrijven in Afrikaans met het Arabisch alfabet. Ze schreven over het Islamitisch geloof, ze deden dat in Arabisch schrift omdat ze de klinkers en medeklinkers van het Afrikaans wilden weergeven.

5. Naar het binnenland

In dit hoofdstuk vertel ik over de verstrooiing van de zwarte stammen en Afrikaners en over hun onderlinge oorlogen. Uitgebreid heb ik het over Shaka, de grootste dictator die de Zoeloes ooit hebben gehad. Verder vertel ik over de Engelsen, de Eerste Boerenoorlog en het Afrikaner nationalisme (vooral in de Kaapkolonie).

5.1. Conflict: Zoeloes, Afrikaners en Britten

In de 19^e eeuw waren er een aantal conflicten tussen de Britten en Boeren.

Conflicten en ergernissen leidden uiteindelijk tot de Grote Trek, een tocht van Boeren naar de nog niet door Groot-Brittannië gekoloniseerde gebieden in het huidige Zuid-Afrika. De Grote Trek (1835-1837) was een tocht van ongeveer 14.000 Afrikaners naar het noorden en oosten, op zoek naar een betere toekomst zonder bemoeienissen van het Britse imperiale rijk. Doordat de Afrikaners zich verplaatsten en ergens anders vestigden werd het normale leven en over het algemeen de harmonie van de zwarte bevolking van bijna heel huidig Zuid-Afrika verstoord, door landonteigening en ruzies tussen blanken en zwarte stammen, en ook stammen onder elkaar ontstonden in de 19^e eeuw veel oorlogen.

Dingiswayo (circa 1780- 1817) was een van de strijdbaarste en scherpzinnigste leiders van Ngoeni-leiders (Ngoeni waren meerdere koninkrijken en dus meerdere volkeren). Hij was de leider van de Mtetwastam. Door de grote tochten van blanken raakten steeds meer Bantostammen hun gebied kwijt, zo ontstond overbevolking doordat volkeren dichter bij elkaar woonden. Hierdoor ontstond onrust en gingen stammen onderling oorlog voeren (wat voorheen weinig gebeurde). Dingiswayo bouwde een groot leger, onderwierp andere stammen en nam ze vervolgens op in zijn eigen stam. Een van de stammen waar Dingiswayo over regeerde was het Zoeloevolk, het volk van Sensangakona.

Sensangakona, koning der Zoeloes had een buitenechtelijke zoon, Shaka Zoeloe, die tijdens zijn ongelukkige jeugd uit zijn vaderland naar de confederatie van Mtetwa, het rijk van Dingiswayo trok. Na een ongelukkige jeugd, waarin Shaka zijn geboortegrond moest verlaten en gefrustreerd was dat hij (schijnbaar) ondermaatse genitaliën had, groeide de jongen na de puberteit uit tot een lange man met een indrukwekkend postuur (1.90 meter en zeer gespierd). Door zijn opvallende postuur trok hij de aandacht van Dingiswayo, die hem indeelde bij een van de beste regimenten van Mtetwa, de IziCwe.

Shaka bleek een strategisch genie, als krijgsman was hij briljant, vindingrijk en buitengewoon gedreven, binnen niet al te lange tijd werd hij aanvoerder van de IziCwe en kwam in de Mtetwa-raad (waar over politiek werd gesproken en besloten). Toen Sensangakona in 1816 stierf stuurde Dingiswayo Shaka om in Zoeloeland het leiderschap over te nemen. Daar begon

Shaka (foto links) een enorm leger op te bouwen (met eigen uniformen en schilden), in Zoeloeland had hij de volledige macht, het werd een militaire dictatuur onder hem. Hij veroverde kleine koninkrijkjes en na de dood van Dingiswayo veroverde hij ook de gehele Mtetwa-confederatie. Shaka had de Zoeloes getransformeerd in een agressieve stam die andere volkeren opslokte. Veel volkeren vluchtten voor dit oorlogsgeweld en kwamen tijdens hun verplaatsing naar andere gebieden weer met elkaar in conflict.

Maar dan waren er nog de Boeren, de strenggelovige Afrikaners die waren gevlucht voor de Engelse overheersing. De Boeren

hadden een hekel aan de Engelse opdringerige wetten. Ze waren woedend dat de Engelsen de slavernij hadden afgeschaft; de slaveneigenaars konden schadevergoeding krijgen, twintig miljoen pond was daarvoor uitgetrokken. Maar wie geld wilde, moest het in Londen ophalen, welke Afrikaner kon dat doen? Bijna niemand. Daar waren de Boeren erg boos over, maar wat ze echt afschuwelijk vonden was dat de kleurlingen en Khoikhoi nu ook burgerrechten kregen; voortaan was de wettelijke status gelijk aan die van de blanken en dus ook de Boeren. Onder andere uit deze onvrede vertrokken de Boeren, de Voortrekkers die zochten naar Het Beloofde land, waar zij in harmonie, in alle rust konden leven. Ondanks conflicten met de zwarte stammen, de Zoeloes en Ndebele, wisten de Boeren te overleven en verder te trekken. De zwarte bevolking die woonde op de grond die voortaan van de Boeren zou zijn hadden niet veel keuzes, ze konden vluchten of werken voor de blanken, dat laatste gebeurde ook veel.

Omdat de Afrikaners zichzelf zagen als het voorbestemde volk, de brenger van beschaving, betekende dit uiteraard dat ze de zwarte bevolking als hun mindere zagen. Maar dit betekende ook dat de blanken zelf allemaal aan elkaar gelijk waren, een bijzondere blanke individualistische democratie, ten nadele van de zwarte bevolking.

Frustrerend voor de Afrikaners was dat toen zij de Kaapkolonie van Groot-Brittannië verlieten, zij toch nog achtervolgd werden door deze Engelsen, ook de Engelsen gingen verder met hun gebied uitbreiden, ook steeds in de richting van de Afrikaners. Door de vele Britse bemoeienissen ontstond door vele frustraties en teleurstellingen het Afrikaner nationalisme. De Grote Trek ging twee kanten op, naar het oosten (Natal) en naar het noorden (later Transvaal). Ze stuitten daar op de Zoeloes en Ndebele. Piet Retief (1780-1838) was een van de oudste en verstandigste leiders van de Boeren tijdens de Grote Trek. Hij wilde onderhandelen met de Zoeloes en hen vragen een deel van hun gebied af te staan. Digane was de leider der Zoeloes, de opvolger van de in 1828 vermoorde Shaka Zoeloe. Digane was erg bang voor de Voortrekkers en besloot een list toe te passen in de hoop van deze Afrikaners af te komen. Digane ondertekende de overeenkomst waarin stond dat de Afrikaners een deel van Zoeloeland kregen en hij nodigde Piet Retief uit voor een feest. Met een aantal afgezanten verscheen Piet Retief bij het feest waar hij en zijn mannen door Zoeloestrijders werd vermoord, krijgers moordden ook het hele Boeren kampement uit bij de huidige plaats Weenen.

De Boeren waren woedend, ze sloten samen de "Eed des Verbonds", een eed waarin beloofd werd wraak te nemen op de moord van Piet Retief. Boeren die de Zoeloestrijd hadden overleefd stelden een nieuw leger samen. Onder leiding van Andries Pretorius (1798-1853) trok een Afrikaner leger het Zoeloeterritorium binnen (eind 1838).

De Boeren zetten hun huifkarren in een cirkel waarachter 530 scherpschutters zich verscholen. Achter elkaar bestormden legers (van bij elkaar 10.000 man) de karren. In deze slag bij Bloedrivier sneuvelde meer dan 3000 Zoeloes, drie Boeren raakten licht gewond. Voor de Afrikaners was dit het bewijs van hun rol als voorbestemd volk van God. De Boeren stichtte er de Republiek Natalia in 1839, maar omdat de baai van Durban economisch en strategisch van belang was, annexeerden en veroverden de Britten Natalia in 1843.

Verbitterd trokken de Boeren over de Drakensbergen en werden achtervolgd door de Britten. In 1842 werd de republiek Oranje-Vrijstaat gesticht, in 1848 annexeerden de Engelsen ook deze Boerenrepubliek. Omdat de Engelse regering moest bezuinigen en de koloniale verantwoordelijkheden wilde reduceren, erkenden zij in 1852 de onafhankelijkheid van de Zuid-Afrikaansche Republiek (aantal kleine Boerenrepublieken samen, later Transvaal) en in 1854 Oranje-Vrijstaat. De ontdekking van diamant aan de oever van de Vaal wekte

belangstelling bij de Britten. Transvaal eiste het gebied op. Het territorium was van Nicholaas Waterboer, hoofd van de Khoikhoi-stam (hij had gemengd bloed); omdat hij Brits staatsburger wilde worden, werd zijn territorium ook direct ingelijfd bij de Britse Kaapkolonie.

Oranje-Vrijstaat wilde haar grondgebied uitbreiden naar het oosten, ze hadden een aantal oorlogen met het koninkrijk Moshoeshoe. De koning van de Basotho's (een stam) was bang dat zijn rijk zou instorten en verzocht Groot-Brittannië zijn rijk tot Brits protectoraat te maken. De Britten deden dat in 1868. De burgers van Oranje-Vrijstaat waren erg teleurgesteld, net nu zij kans maakten hun gebied uit te breiden moesten de Engelsen, de kafferboeties ("nikkervrienden") zich er weer mee bemoeien. Vanaf dat moment ontstond in de Oranje-Vrijstaat het Afrikaans nationalisme. Nationalisme dat in de Zuid-Afrikaanse Republiek ver te zoeken was. De Zuid-Afrikaanse Republiek, of Transvaal, was een land met anarchie; iedereen deed zijn eigen ding, groepen voerden onderling kleine oorlogen.

In 1877 annexeerden de Britten Transvaal omdat de republiek bijna failliet was en een nederlaag hadden geleden bij een strijd tegen het Pedi-volk (een stam in zuidelijk Afrika). De regering van Transvaal, in het bijzonder vicepresident Paul Kruger verzette zich tegen deze annexatie. Paul Kruger en andere leidende figuren besloten in een volksvergadering een oorlog tegen de Britten te beginnen. Na een reeks veldslagen (bij Bronkhorst Spruit, Laing's Nek en Skuinshoogte) werden de Britten bij de heuvel Majuba verpletterend verslagen in 1881. Dit was het einde van de Eerste Boerenoorlog. Tijdens de conventie van Pretoria erkende Engeland de onafhankelijkheid van de Transvaal. Echter bleek dat Engeland de buitenlandse politiek van Transvaal vanaf toen regelde en dat een Engels resident in Pretoria aanwezig was om alles in de gaten te houden. In 1883 werd Paul Kruger president van Transvaal. In 1884 zorgde hij ervoor dat tijdens de Conventie van Londen de volledige onafhankelijkheid van Transvaal werd erkend en de Britse resident werd teruggetrokken.

5.2. Afrikaner nationalisme in de Kaapkolonie

In de Kaapkolonie (Brits gebied) leefden ook nog na de Grote Trek veel Afrikaners. Deze Kaap-Afrikaners maakten een andere ontwikkeling mee dan de Afrikaners in het binnenland. Ze waren tevreden, liberale mensen die studeerden aan scholen en universiteiten in Europa. Door meerdere bemoeienissen van de Britten, bijvoorbeeld het verbod op het geven van Nederlands op scholen in de Kaapkolonie in 1840 was er sprake van anglicanisering bij de Kaap-Afrikaners. Sommige Kaap-Afrikaners verzetten zich heftig tegen deze anglicanisering. Ook hier kwam een nationalistisch gevoel naar boven bij de Kaap-Afrikaners. De jonge predikant van een Nederduits gereformeerde kerk, ds. S.J. du Toit richtte met vrienden in 1875 het *Genootskap van Regte Afrikaners op*. Ze wilden het Afrikaans verheffen tot cultuurtaal. Du Toit begon ook het tijdschrift *Die Patriot* uit te geven. Toen de Britten Transvaal bezetten, waren de leden van *Regte Afrikaners* zeer verontwaardigd. Over de geschiedenis van het land en de overheersing van de Britten schreven zij de tekst die heette: "*Die geskiedenis van ons land in die taal van ons volk.*" Dit bracht enorm veel teweeg en was uiteindelijk een van de grote motoren achter het massale Afrikaner nationalisme.

6. De Tweede Boerenoorlog

Het eerste deel van dit hoofdstuk schrijf ik over de aanleidingen van een van de vreemdste oorlogen uit de geschiedenis, de Boerenoorlog, een oorlog tussen twee van oorsprong Europese volkeren in Zuid-Afrika. Ik beschrijf later de oorlog zelf met een aantal belangrijke personen, veldslagen en jaartallen. Ik behandel ook uitgebreid de concentratiekampen, een afschuwelijke Engelse uitvinding en de vrede die eigenlijk positief was voor de Boeren en Britten. De eigenlijke verliezers van de oorlog was de zwarte bevolking. In dit zelfde hoofdstuk wordt ook kort de periode na de Tweede Boerenoorlog, Zuid-Afrika in de Eerste Wereldoorlog en Namibië onder Zuid-Afrika besproken.

6.1. De Aanleiding

De ontdekking van goud in de 19^e eeuw was voor Zuid-Afrika en haar toekomst een beslissende gebeurtenis. Binnen een korte tijd werd Zuid-Afrika van een agrarisch een industrieel land. In 1871 werd er bij de huidige stad Kimberley kimberliet diamant gevonden (blauwe diamanten). De stad Kimberley ontstond door de diamantmijnen.

Een aantal mensen werden langzamerhand de directeuren van deze mijnondernemingen, een van hen was de Engelsman Cecil John Rhodes (1853-1902), zoon van een dominee die voor zijn slechte gezondheid naar Zuid-Afrika ging, daar werd hij enorm rijk met zijn eigen mijnonderneming en later van 1890 tot 1896 werd hij premier van de Kaapkolonie.

In 1886 werd goud ontdekt bij Witwatersrand, enorm veel ondernemers trokken ook hier naartoe. Het tentenkamp van de ondernemers en arbeiders heette Ferreira's Camp, dat uitgroeide tot Johannesburg (binnen veertig jaar de grootste stad van Zuid-Afrika).

De eenvoudige, koppige, zeer gelovige Paul Kruger (1825-1904) had een hekel aan Johannesburg, een stad vol goktenten en bordelen. Johannesburg lag 56 kilometer van de hoofdstad van Transvaal, Kruger was bang overspoeld te worden door alle buitenlanders (Engelsen, Amerikanen, Duitsers, Fransen, Italianen, Joden uit Litouwen) die zich hadden gevestigd in het tentenkamp.

Cecil John Rhodes was de aartsvijand van Stephanus Johannes Paulus Kruger, president van de Transvaal van 1883 tot 1900, ook wel Oom Paul genoemd. Rhodes droomde van een Brits rijk dat liep van Cairo (Egypte) tot aan Kaapstad (Zuid-Afrika). Cecil Rhodes heeft eind 1895 en begin 1896 geprobeerd een opstand uit te lokken onder Britse gastarbeiders in Transvaal (bij Johannesburg). In de Transvaal werden de gastarbeiders door de Afrikaners gediscrimineerd, verder hadden deze arbeiders geen stemrecht omdat Paul Kruger bang was dat de macht van de Afrikaners anders zou afnemen. Uiteindelijk was Groot-Brittannië natuurlijk geïnteresseerd in de rijkdommen in de Transvaal, vooral Cecil Rhodes. Aan de grens van de Transvaal werd een leger van 600 man gestationeerd onder leiding van Leander Starr Jameson, het leger trok Transvaal binnen op weg naar Johannesburg. Bij Doornkop werd het leger echter verslagen en gevangen genomen. De Boeren kregen uiteindelijk van de Britse regering een schadevergoeding van een miljoen pond. De relatie tussen beide landen was echter zeer verslechterd. Zeker toen de Duitse keizer Wilhelm II Paul Kruger een telegram stuurde waar hij hem feliciteerde dat zijn mannen de Britten hadden verslagen. Na deze mislukte actie, de Jameson raid, moest Rhodes aftreden als premier van de Kaapkolonie. Het telegram van de Duitse keizer zorgde voor veel onrust in Londen bij de Britse regering. Duitsland scheen Transvaal schijnbaar te steunen. Groot-Brittannië vond de Duitse inmenging in Zuid-Afrika ontoelaatbaar, zeker nu Duitsland een grote oorlogsvloot opbouwde en sinds 1884 Zuidwest-Afrika (huidig Namibië) had ingenomen. Steeds kreeg Groot-Brittannië meer reden om in te grijpen in de Boerenrepublieken. Ze hadden meerdere motieven om uiteindelijk een oorlog aan te wakkeren; de dreiging van Duitsland als grote macht (in

Afrika), rijkdom aan grondstoffen in de Boerenrepublieken, de gastarbeiders (of uitlanders) die in de republieken geen stemrecht kregen en dan ook nog de slechte behandeling van de zwarte bevolking door de Afrikaners.

Minister Joseph Chamberlain (vader van de latere premier Neville Chamberlain) van koloniën en zijn commissaris in Zuid-Afrika Alfred Milner richtten zich op het onderwerp kiesrecht. Ze wilden dat Paul Kruger kiesrecht verleende aan de gastarbeiders in Transvaal. Na lange onderhandelingen tussen beide partijen werd dit echter geweigerd door Kruger. Paul Kruger zei over de hele situatie: *“Hulle wil nie stemreg hê nie, hulle wil ons land hê”* (Zij willen geen stemrecht hebben, ze willen ons land hebben).

Kruger wist zeker dat de Britten uit waren op oorlog. In diezelfde tijd schafte de Boerenrepubliek Mausergeweren (van Duitsland) en Creusot kannon (van Frankrijk) aan. De Britten maakten bekend dat zij troepenversterking aanbrachten in de Kaapkolonie. Een Brits-Indische expeditiemacht, een leger dat zich bevond bij de grenzen van de Boerenrepublieken, zorgde voor een Afrikaner ultimatum. De Afrikaners vonden dat de Engelsen zich niet hielden aan het verdrag van Londen uit 1884 waarin de onafhankelijkheid van Transvaal werd verzekerd. De aanwezigheid van Britse troepen bij de Afrikaner grens leidde tot een ultimatum van 48 uur waarin de Britten hun troepen moesten weghalen bij de grens van Transvaal, deden ze dat niet, dan bevonden ze zich in oorlog met Transvaal en haar bondgenoot Oranje-Vrijstaat.

6.2. De Tweede Boerenoorlog

Toen begon de oorlog die zoveel namen heeft gekregen door de jaren heen. Meestal hebben we het over de Tweede Boerenoorlog, echter wordt er veel gesproken over de Tweede vrijheidsoorlog, dit omdat Boerenoorlog oneerlijk zou zijn tegenover de zwarte bevolking en kleurlingen die toch zeker hebben meegevochten in deze oorlog tussen twee landen. Verder heeft men het ook vaak over de Zuid-Afrikaanse oorlog en de Anglo-Boerenoorlog. Omdat Tweede Boerenoorlog in de meeste boeken het meest wordt gebruikt en de bekendste naam is zal ik die ook aanhouden.

Terug naar Zuid-Afrika. In een Engelse berekening over de kracht van het Boerenleger, werd gerekend dat de Afrikaners zo'n 3000 man konden mobiliseren. De Britten dachten daarom dat een leger van 20.000 man meer dan sterk genoeg was om een oorlog te winnen. Wat zij niet wisten was dat de Boeren uiteindelijk 30.000 man hadden om naar Natal te sturen en oorlog te voeren. 12 oktober 1899 begon de oorlog nadat de Britten het ultimatum verwierpen. Foto links: drie generaties in de Tweede Boerenoorlog.

De Boeren vielen gelijk aan en veroverden al snel delen van Natal en de Kaapkolonie. Al snel veroverden zij Mafeking en Kimberley. Stormberg (10 december 1899), Magersfontein (11 december) en Calenso (Natal, 15 december) waren drie grote overwinningen van de Boeren in een week. De Britten noemden die week dan ook “Black Week”. Heel Europa stond op zijn kop, twee kleine

Boerenrepublieken waren bezig met het verslaan van de grootste macht ter wereld. Echter lieten de Boeren verdere overwinningen uit de handen glippen door afwachtend te zijn en niet in hoog tempo verder te gaan met oorlog voeren. 23 en 24 januari 1900 was er het gevecht bij Spionkop, waar de Boeren, die in de minderheid waren, wonnen. Uiteindelijk, in februari openden generaal Kitchener en Lord Roberts met een nieuw leger van 60.000 man de aanval op de Boeren. Toen was het de beurt aan de Britten om te winnen, dat deden ze ook; het gaat dan snel. De Britten veroverden in het voorjaar Kimberley en later Bloemfontein, de hoofdstad van Oranje-Vrijstaat. In juni werden dan uiteindelijk ook Johannesburg en Pretoria ingenomen. Paul Kruger vluchtte naar het huidige Maputo (Mozambique) waar hij door een Nederlandse kruiser naar Europa werd gebracht en niet lang daarna in Zwitserland stierf.

De oorlog leek afgelopen, maar zou echter nog een tijd voortgaan. De boerenlegers die waren overgebleven begonnen een guerrillaoorlog die nog lang verder zou gaan, de Britten leken het niet te kunnen stoppen. Grappig is dat Sir Winston Churchill tijdens de Tweede Boerenoorlog oorlogscorrespondent voor The Morning Post was, hij werd gevangen genomen door Boeren en wist te ontsnappen naar Maputo om vervolgens terug te gaan naar Engeland. In Groot-Brittannië werd hij onthaald als held, echter, de Britse bevolking had er langzaam schoon genoeg van, die oorlog ergens in het zuiden van het donkere Afrika. De Boeren gebruikten boerderijen als bevoorradingsdepots, toevluchtsoord en inlichtingsbron. Omdat de boerderijen belangrijk waren en ook omdat de Britten nu eens af wilden van die vervelende Boeren vernietigden de Britten de boerderijen van de Boeren. De Engelsen pasten het beleid van de verschroeide aarde toe, boerderijen en landbouwgrond werden verbrand en vee werd vermoord of samen met het voedsel meegenomen.

Een ander onderdeel van het beleid van de verschroeide aarde was het gevangen nemen en opsluiten van vrouwen en kinderen van Boerenstrijders. Deze vrouwen en kinderen werden opgesloten in vierendertig tentenkampen verspreid over Zuid-Afrika. Deze tentenkampen werden concentratiekampen genoemd, een uitvinding van de Britten. Bij deze concentratiekampen was het niet de bedoeling een volk of bepaalde groepen uit te moorden, nee, het was de bedoeling van de Britten om het de Boerenstrijders op deze manier nog moeilijker te maken. De uitvinders van de concentratiekampen waren Lord Kitchener en Robert Baden-Powell, die laatste was ook de oprichter van de padvinderij (scouting). De concentratiekampen hadden echter wel het gewenste succes (al kan je dat zo zeggen), op deze manier konden de Britten de Boeren verlammen.

Lizzie van Zyl, zie foto, was een van de kinderslachtoffers van een concentratiekamp.

De periode dat er in Zuid-Afrika concentratiekampen waren, werden daar ongeveer 120.000 mensen ondergebracht. De toestand in de kampen was afschuwelijk, door een tekort aan voedsel en

medische voorzieningen stierven er in de kampen ongeveer 28.000 kinderen en vrouwen aan ziektes en epidemieën zoals tyfus, difterie, mazelen en kinkhoest. De meeste slachtoffers waren jonge kinderen en men moet niet vergeten dat een groot deel van de slachtoffers zwart of gekleurd was.

Een afgevaardigde van het South African Women and Children's Distress Fund, Emily Hobhouse bezocht in die tijd een paar concentratiekampen. Zij was erg gechoqueerd door de slechte situatie waarin de vrouwen en kinderen verkeerden. Bij haar terugkomst in Groot-Brittannië maakte zij bekend wat zich in deze kampen afspeelde, ook de Engelse bevolking was hier erg door geraakt en er werd een commissie gestuurd om de omstandigheden in de kampen te verbeteren, wat ook wel is gelukt. In Groot-Brittannië had het volk nu echt genoeg van deze oorlog, ook de Boeren wilden nu graag vrede sluiten. Uiteindelijk werd na een uitputtende guerillaoorlog de vrede getekend tussen Groot-Brittannië en de Boerenrepublieken op 31 mei 1902 in Vereeniging.

Het klinkt misschien vreemd, maar ondanks het feit dat de Britten militair de oorlog wonnen waren het toch de Boeren die op politiek vlak wonnen. De afspraken die de partijen maakten, waren over het algemeen best voordelig voor de Boeren. Zo werd afgesproken dat de Boeren binnen enkele jaren zelfbestuur zouden krijgen (binnen Groot-Brittannië, gebeurde al in 1910). De Boeren kregen een paar miljoen pond om hun land weer op te bouwen, en het Nederlands mocht de officiële taal van de Boeren blijven en gewoon gegeven worden op scholen. De Britten kwamen de Afrikaners nog verder tegemoet, zo beloofden ze dat de zwarte en gekleurde bevolking voorlopig nog geen stemrecht kreeg. Over dit stemrecht zou later nog gesproken worden, als de Afrikaners zelfbestuur kregen.

De oorlog kostte Groot-Brittannië meer dan tweehonderd miljoen pond (!) en van de 450.000 man die uiteindelijk in Zuid-Afrika waren gelegerd overleden er zo'n 22.000. De Boeren verloren ongeveer 7.000 man van de bij elkaar 88.000 strijders. Ook de gekleurde of zwarte bevolking heeft een grote rol gespeeld in deze oorlog, vooral bij de Britten die er 10.000 tot 30.000 in het leger hadden. Van de zwarte bevolking zijn er naar moderne schattingen ongeveer 115.000 gevangen genomen in kampen, waarvan er 20.000 overleden. Het was uiteindelijk ook de zwarte bevolking die tijdens deze oorlog de echte verliezers waren. Na deze oorlog ging het niet beter met hun positie in de "blanke maatschappij". Verder moet gemeld worden dat er tijdens de oorlog extreem veel Europese steun was voor de Boeren. Echter durfde geen enkel land zich officieel te bemoeien met dit conflict, omdat een confrontatie met Groot-Brittannië toch wel erg gevaarlijk was. Ongeveer 2100 vrijwilligers uit het buitenland hielpen mee met de Boeren in de strijd tegen de Engelsen. Zo waren er brigades uit Ierland, Verenigde Staten, Nederland, België, Frankrijk en zelfs Rusland die vochten tegen het kapitalistisch imperialisme van Groot-Brittannië.

6.3. Na de Tweede Boerenoorlog

In 1910 maakte Groot-Brittannië haar belofte waar en werd Zuid-Afrika een onafhankelijk land onder het Brits Dominion. Het was de eerste en enige keer in de geschiedenis dat een imperiale mogendheid soevereine autonomie verleende aan een etnische minderheid. Zuid-Afrika was vanaf toen tot 1961 een unitaire staat, dat wil zeggen een land waar de macht bij de centrale overheid ligt, dus precies het tegenovergestelde van een federatie (wat andere Britse kolonien toen wel waren). Er werd besloten dat de hoofdstad Pretoria zou zijn (tevens de stad waar de regering verblijft), in Bloemfontein kwam de rechtgevende macht en in Kaapstad het parlement. De eerste minister-president van de Unie van Zuid-Afrika werd Louis Botha (1862-1919), vroegere generaal en opperbevelhebber van het Transvaalse leger in de Tweede Boerenoorlog en samen met Koos de la Rey en Christiaan de Wet een van de leiders van de guerillaoorlog tegen de Britten.

Na de Boerenoorlog lag Zuid-Afrika half in puin, boerderijen en landbouwgrond waren vernietigd en er was geen geld meer. Veel Boeren moesten daarom wel werken in de mijnen

van Johannesburg. Blanken en zwarten moesten nu zij aan zij wonen en werken, voor Afrikaners iets wat zij eigenlijk niet konden verdragen. De blanken hadden echter een groot voordeel ten opzichte van de zwarte bevolking, ze hadden stemrecht. Omdat de zwarte en gekleurde bevolking niet of nauwelijks mocht stemmen, waren de Boeren of Afrikaners in de meerderheid tijdens de verkiezingen (er waren veel minder Engelsen). In de nieuwe unie waren het dus de Afrikaners die de dienst uitmaakten. Na de verloren oorlog zetten de Afrikaners stappen op cultureel en economisch vlak om hun eigen positie te verstevigen. Zo werden staal en elektriciteitsindustrieën en de spoorwegen genationaliseerd, allemaal om de blanken, de Afrikaners van goede banen te voorzien. Zuid-Afrika was toen buiten de communistische landen een van de landen met de meest genationaliseerde industrieën. Zo kreeg Zuid-Afrika een socialistisch tintje.

Vier jaar na het ontstaan van de unie onstond de breuk in het Afrikanerdom. James Barry Munnik Hertzog (1866-1942) scheidde zich af van de verzoeningsgezinde partij van onder andere oud-generaals uit de Tweede Boerenoorlog Louis Botha en Jan Christiaan Smuts (1870-1950). Hertzog richtte de Nasionale Party op.

De Nationale partij streefde naar verheffing van de Afrikaanse cultuur, het volk en het individu door middel van overheidsbemoeienis. De schrijver Bill de Klerk noemde deze politiek “socialistisch nationalistisch”. Eenvoudig socialisme vermengd met nationalisme. Eigenlijk was het racistisch nationalisme, het beschermen van blanke proletariaat tegen de zwarte bevolking. Toen ontstond het idee dat mensen met een zwarte huidskleur niet thuis hoorden in steden.

De Landact werd ingevoerd, de opmars naar de apartheid. De Landact was de wet op grondbezit, vanaf deze wet was het verboden voor de zwarte bevolking om buiten de afgezette reservaten (10 procent van de oppervlakte van Zuid-Afrika) land te kopen. Toen de Apartheid al een tijdje aan de gang was, hadden blanken het idee dat zwarten slechte, primitieve, inproductieve en luie landbouwers waren. Volgens hen was dit te zien aan de reservaten waar de zwarte bevolking woonde, een armoedige rommel. Dit was echter niet waar, van oorsprong waren zwarte landbouwers hard werkende, zeer productieve boeren. Blanken hadden graag zwarten in dienst, ze waren goedkoop en werkten heel hard.

Aan het einde van de 19e eeuw kochten of pachtten een aantal zwarte landbouwers grond van blanken, ze werden steeds welvarender. Deze ontwikkeling zorgde ervoor dat zwarte arbeiders steeds duurder werden. Mede daardoor werd de Landact ingevoerd. In de buitenwijken van de stad ontwikkelden zich misdaadbendes, anderen gingen in de prostitutie. Het was niet vreemd dat men in grote hoeveelheden dit werk ging doen, de zwarte bevolking verdiende veel te weinig om in leven te blijven. Tijdens deze moeilijke tijden richtten groepen zwarten eigen kerken en sektes op.

Zwarte, intellectuelen probeerden de invoering van de Landact tegen te houden. De jonge jurist Pixley Seme besloot met drie collega's een nationale vergadering van stamhoofden en zwarte leiders te houden. Op 8 januari 1912 werd in Bloemfontein tijdens deze vergadering het Afrikaans Nationaal Congres opgericht. Pixley Seme ging naar Londen om daar met Britten te spreken over de Landact en om deze tegen te houden. In Groot-Brittannië zei men echter dat Zuid-Afrika inmiddels onafhankelijk was en dat men het maar via de eigen politiek moest proberen te regelen. Seme kocht in Zuid-Afrika zoveel mogelijk land op voor de zwarte bevolking, hij richtte ook nog een krant op voor de zwarte bevolking, *Abantoe-Batho* (Het Volk).

6.4. Namibië of de Eerste Wereldoorlog

Een bijzondere functie had Zuid-Afrika ook in de Eerste Wereldoorlog. Omdat Duitsland de vijand van Groot-Brittannië was in deze oorlog, was Zuid-Afrika, dat deel uit maakte van het Britse rijk, ook in oorlog met Duitsland. Een van de buurlanden van Zuid-Afrika was Duits Zuidwest-Afrika (het huidige Namibië). Dat betekende dat Zuid-Afrikaanse troepen onder Engeland en Zuidwest Afrikaanse troepen onder Duitsland in zuidelijk Afrika tegen elkaar vochten. In Duits Zuidwest-Afrika woonden de meeste Duitsers bij de stad Windhoek, de rest van het enorme land waren maar weinig Duitsers, sowieso weinig inwoners. De Duitsers hadden 3.000 militairen en konden steun krijgen van ongeveer 7.000 Duitse kolonisten.

De Britten wilde toen ook de Boeren, die een sterke band met de Duitsers voelden, bewapenen om ten strijde te trekken tegen de Duitsers. Een aantal Boeren, de generaals Koos de la Rey, Christiaan de Wet, Beyers, Kemp en luitenant-kolonel Maritz, waren het niet eens met de Zuid-Afrikaanse deelname bij de Eerste Wereldoorlog. Ze dachten dat dit een moment was dat Zuid-Afrika onafhankelijk van Groot-Brittannië kon worden. Ze besloten samen een staatsgreep te plegen. Toen Koos de la Rey in 1914 werd doodgeschoten kwamen de rebellen onder de officieren in actie. De regeringstroepen onder Louis Botha onderdrukte al snel deze rebellen. Met een aantal volgelingen probeerde Christiaan de Wet te vluchten naar Duits Zuid-West Afrika om zich daar bij de legers aan te sluiten. Op 30 november 1914 werd De Wet echter gevangen genomen. Onder Jan Smuts drong een Zuid-Afrikaans leger honderden kilometers Zuid-West Afrika binnen. 12 mei 1915 veroverden de Zuid-Afrikaners Windhoek, niet lang daarna was Zuid-West Afrika verslagen. Daarop bezetten de Zuid-Afrikaners Zuid-West Afrika.

Het zou een periode van 75 jaar Zuid-Afrikaanse overheersing worden in Namibië. In 1920 krijgt Zuid-Afrika van de Volkenbond het mandaat over Namibië. In 1946 verwerpt de Verenigde Naties het verzoek van Zuid-Afrika om Namibië in te lijven als vijfde provincie bij Zuid-Afrika. In 1960 wordt de SWAPO (South West Africa People's Organisation) opgericht, een organisatie die streed voor de onafhankelijkheid van Namibië. In 1966 begint het gewapend verzet tegen de Zuid-Afrikaanse overheersing. De Zuid-Afrikaanse grensoorlog, bij de grens van Zuid-Afrikaans Namibië, Zuid-Afrika en Angola begon. Het was een onderdeel van de Koude Oorlog, de Angolese rebellenbeweging in Angola UNITA (União Nacional para a Independência Total de Angola) en de regeringstroepen van Zuid-Afrika vochten tegen Portugees Angola en de SWAPO uit Namibië die door de Sovjet-Unie, Cuba en de Duitse Democratische Republiek (DDR) werden gesteund.

In 1968 verklaren de Verenigde Naties de bezetting van Namibië illegaal. Uiteindelijk wordt Namibië op 21 maart 1990 onafhankelijk van Zuid-Afrika. In 1994 draagt Zuid-Afrika ook Walvisbaai over aan Namibië. Ondanks het feit dat het Engels officiële taal was wordt het Afrikaans in Namibië het meest gesproken. Het Afrikaans is de lingua franca, de taal die tussen verschillende groepen met verschillende talen en culturen als gemeenschappelijke taal wordt gebruikt.

7. De Apartheid

In dit hoofdstuk zal ik het hebben over het ontstaan en het fenomeen Apartheid. Om de Apartheid goed te omschrijven heb ik alles in paragrafen verdeeld. Zo is het ontstaan van de Apartheid de periode voor 1948, toen het racistische, segregerende Apartheidssysteem ontstond. Na 1948 ontstaat de tijd die we als “echte” Apartheid zien, de tijd waarin allerlei rechten van bepaalde bevolkingsgroepen radicaal worden weggenomen door wetten. De grote architect van de Apartheid met al haar gruwelijkheden en absurde trekjes is Hendrik Verwoerd. Het vormt, samen met de jaren '70, waarin zij politiek wordt voortgezet, een dieptepunt in de Zuid-Afrikaanse geschiedenis. Onder Pieter Willem Botha begint de verbroekeling, de langzame ontbinding van de Apartheid, die wordt voortgezet door zijn opvolger Frederik Willem de Klerk. Onder hem ontstaat democratie, Nelson Mandela wordt vrijgelaten en verkozen tot president. Het blijkt echter lastig om van Zuid-Afrika een land met meer vrijheid en gelijkheid te maken, al gaat het land met sprongen vooruit.

7.1. Ontstaan van Apartheid

In de jaren '30 van de 20e eeuw brak het tijdperk van fascistische dictators aan in Europa. De machtigste van hen was Adolf Hitler, de man die Duitsland wilde herstellen na de economische crisis; hij wilde ook af zien te komen van de politieke en militaire vernederingen die Duitsland tijdens en na de Eerste Wereldoorlog had gehad.

Veel jonge Afrikaners kozen voor een doctoraalstudie aan de universiteiten van Berlijn, München, Heidelberg, Keulen en Leipzig in de jaren '30. Veel Afrikaners voelden ook een emotionele band met Duitsland, op basis van verwantschap van hun ras en taal. Voor veel Afrikaners was het ook een bevredigende gedachte dat Duitsland en Groot-Brittannië aartsvijanden waren, ze dachten dat misschien wel een confrontatie tussen beide landen zou uitdraaien tot de komst van de Zuid-Afrikaanse republiek.

De nieuwe generatie Afrikaners was geïnspireerd door Duitsland en het Nationaal-Socialisme. Vanaf deze periode werd “Apartheid” ook een veel gebruikt begrip. Volgens veel Nederlanders is het begrip “Apartheid” een Nederlands begrip. Dit is echter niet waar. Het woord Apartheid is ontstaan in Zuid-Afrika (in Nederland bestond het niet) en is ook een Afrikaans woord. Het woord komt voor het eerst sinds 1956 in een Nederlands woordenboek voor, terwijl het in 1914 door de Nederlander Jan Kamp voor het eerst is gebruikt, hij gebruikte het echter om aan te geven dat calvinisten zich apart van anderen moesten houden, om hun calvinistische beginselen te handhaven. Misschien was het dus toch een Nederlands en niet Afrikaans woord, al had het woord Apartheid in deze context niets te maken met het woord apartheid dat we tegenwoordig kennen. Een begrip voor de vergaande rassensegregatie in Zuid-Afrika. Het duurde nog een tijd voordat het woord een echt begrip werd. In 1944 introduceerde de predikant en politicus D.F. Malan (1874-1959) het woord Apartheid voor het eerst in het parlement. Apartheid had echter toen ook een andere omschrijving, er werd in die tijd een beetje vaag over gedaan. Apartheid was eerst het beschermen van de eigen cultuur en het eigen ras, een niet erg duidelijk begrip. Later werd pas duidelijk wat apartheid werkelijk was, afschuwelijke rassenscheiding.

Het was een consequente scheiding van volkeren in eigen nationale groepen. Volgens veel Afrikaners was het niet alleen de politieke voorwaarde om als Afrikaner volk te kunnen voortbestaan, het was ook een theologische voorwaarde, het was Gods wil. Belangrijk in de Afrikaner politiek was het herstellen van de nationale trots en economische positie ten opzichte van de Engelstalige landgenoten. Deze politiek, die streefde naar

gelijkheid tussen Boer en Brit heeft een deel van de Afrikaner politiek in de jaren '20 en '30 van de twintigste eeuw bepaald. James Barry Munnik Hertzog (1866-1942) hield zich hier erg mee bezig, hij was leider van de Nasionale Party en van 1924 tot 1939 premier van Zuid-Afrika. Het was Hertzog die instemde met een regering tussen zijn eigen partij en die van Smuts, de Suid-Afrikaanse Party (SAP) een partij geliefd bij de Engelstalige bewoners van het land. De twee partijen verschilden veel van elkaar, er was een ding waar ze het echter beiden over eens waren en dat was dat er volgens hun segregatie onder de bevolking moest toegepast worden. Anders kon het wel eens voorbij zijn met de blanke, christelijke beschaafde bevolking in Zuid-Afrika. Toen Zuid-Afrika in de jaren '30 net als veel andere landen in een economische crisis raakte, besloten de leiders van de partijen NP en SAP samen een regering van nationale eenheid te vormen. In 1934 werd het zelfs een partij, de Verenigde Party (VP). Voor veel leden van de Nasionale Party ging deze samenwerking veel te ver, de extreme nationalistes scheidden zich onder de oud-predikant Daniël Malan af van de Nasionale Party. Onder Malan, ontstond een nieuwe partij, de Gesuiwerde Nasionale Party.

De wens van Hertzog was om totaal onafhankelijk te worden van Groot-Brittannië, hij wilde deze onafhankelijkheids wens aan de wereld laten zien door Duitsland in 1939 niet de oorlog te verklaren en neutraal te blijven. Neutraal blijven was verstandig, zo vond hij, omdat veel Afrikaners zich emotioneel verbonden voelden met Duitsland. Volgens Hertzog was de echte vijand Groot-Brittannië. Smuts had echter over deze situatie hele andere ideeën, hij wilde niet neutraal blijven maar Duitsland de oorlog verklaren. Volgens Smuts was de verzoening tussen Boer en Brit een kans om deel uit te maken van een grotere gemeenschap. Toen het parlement van Zuid-Afrika besliste om Duitsland de oorlog te verklaren diende Hertzog zijn ontslag in en richtte in 1939 de Herenigde Nasionale Party op. In 1939 wint Jan Christiaan Smuts (1879-1950) de verkiezingen met zijn Verenigde Party, zijn politiek was sterk pro-Brits. Samen met de Britten vocht Zuid-Afrika in de Tweede Wereldoorlog (1939-1945). Smuts was betrokken bij de oprichting van de Verenigde Naties. Mede door de inpopulariteit van de Tweede Wereldoorlog verloor Smuts de verkiezingen van 1948. 1948, het zou een jaar worden dat de verdere toekomst zou gaan bepalen!

In 1948 kwam Daniël François Malan aan de macht met de Herenigde Nasionale Party, deze partij zou een paar jaar later weer omgedoopt worden tot de Nasionale Party, zoals een paar jaar eerder. Malan werd premier omdat Hertzog in 1942 was overleden. Malan, de man die theologie had gestudeerd in Utrecht en dominee van de Nederduits Gereformeerde kerk werd, richtte in 1914 de nationalistische en eerste Afrikaanse krant *Die Burger* op. Onder Hertzog was hij in de jaren '20 minister en toen Hertzog en Smuts samen de Verenigde Party vormden richtte hij de Gesuiwerde Nasionale Party op. Deze partij veranderde in 1941 in de Herenigde Nasionale Party, de twee partijen Gesuiwerde Nasionale Party en Herenigde Nasionale Party gingen toen samen onder Hertzog (tot hij een jaar later stierf).

7.2. De echte Apartheid

Malan was een echte discriminerende conservatief. Hij was de eerste echte nationalist die de Apartheid vorm gaf. Hij was sterk anti-Brits, hij streefde naar de totale onafhankelijkheid van Zuid-Afrika en was ook pro-Duits in de Tweede Wereldoorlog. Verder was hij voorstander van vergaande segregatie onder de bevolking, het scheiden van blanken en niet-blanken. Het is een feit dat de zwarte bevolking voor 1948 te maken had met discriminatie en segregerende wetten (zoals de Land act), maar vanaf het moment dat Malan de macht overneemt van Smuts nemen de ongelijkheden tussen blank en niet-blank extreme vormen aan! Malan was pro-Duits, of beter gezegd een racistische dominee die sterk beïnvloed was door Nazi-Duitsland en het Nationaal-Socialisme. Zuid-Afrika was vanaf toen een Christelijk-Nationalistisch land,

variant van het Nationaal-Socialisme in Zuid-Afrika. Veel verband met Nazi-Duitsland dus. Want extreem-nationalistische Afrikaners waren net als de Nazi's mensen die leiderschap en raszuiverheid verheerlijkten. Ze waren erg anti-Brits, anti-semitisch, anti-liberaal, anti-kapitalist, anti-communist, anti-socialistisch en uiteraard anti-democratisch.

In 1949 werd de Prohibition of Mixed Marriages Act bekrachtigd, voortaan was het verboden dat er huwelijken werden gesloten tussen blanken en niet-blanken. De jaren daarna werden meer wetten ontworpen en goedgekeurd om de vrijheden van de niet-blanken verder te ontnemen en de superioriteit van de blanken in de staat te verankeren. In 1950 kwam de Immorality Act, het was vanaf toen verboden om seksueel contact te hebben tussen blank en niet-blank. In datzelfde jaar volgden de Population Registration Act dat inhield dat iedereen een identiteitskaart moest hebben waarop stond van wat voor ras men was, de Wet op de Bestrijding van het communisme (strafbaar is de doelstelling om het communisme te bevorderen). Speciaal is wel dat dat in 1962 iets aan de Population Registration Act werd toegevoegd, voortaan was iemand blank als die tot die groep werd beschouwd, ook als diegene er niet blank uitzag. Dat klinkt vreemd, en vooral erg tegenstrijdig, maar het was iets puur economisch. Zuid-Afrika had Japan als handelspartner en wilde die graag behouden, hierdoor zag de regering dat ze de wet moesten aanpassen. Japanners zouden in Zuid-Afrika als "aziatisch" gezien worden, een ras dat ook "minder" was dan het blanke ras.

In 1953 kwam er de Criminal Law Amendment Act, deze hield in dat deelname aan gewelddoos anti-apartheisverzet gestraft werd met een gevangenisstraf van drie jaar en/of tien zweepslagen! Datzelfde jaar werd staken voor de zwarte bevolking verboden in de Native Labour Act.

Foto rechts: bord tijdens Apartheid, om aan te geven dat een gebied speciaal gereserveerd is voor blanken.

Voor Malan was het ontnemen van zwarten en kleurlingen stemrecht en het verwijderen van Britse elementen in Zuid-Afrika het belangrijkste. In 1954 trad premier Malan af en werd hij opgevolgd door Johannes Gerhardus Strijdom, hij bleef premier tot hij in 1958 overleed. Ondertussen werden een aantal nieuwe wetten ingevoerd, voortaan was het voor de zwarte bevolking verboden om het land zonder toestemming van de overheid te verlaten en was het verboden voor de zwarte bevolking om lid te zijn van een vakbond. Strijdom was de (aangetrouwde) oom van de latere president van Zuid-Afrika, Frederik Willem de Klerk.

7.3. De grote architect

Toen, in 1958 kwam Hendrik Frensch Verwoerd (1901-1966) aan de macht. Hij wordt vaak gezien als de grote Apartheidsarchitect, tijdens zijn bewind bereikte de apartheid haar hoogtepunt! Verwoerd werd in 1901 geboren in Amsterdam en verhuisde met zijn ouders twee jaar na zijn geboorte naar Zuid-Afrika, omdat zijn vader een zendeling was. Verwoerd studeerde onder andere in Duitsland en was vanaf 1950 al minister van Naturelle Zaken (niet-blanke bevolkingszaken), hij dacht dat de blanke bevolking uitverkoren was door God, verder was hij anti-semitisch en pro-Duits. Verwoerd was echter een man, hoe erg het misschien ook

is, die echt iets gedaan kreeg, iets bereikte. Onder zijn premierschap werd het kiesrecht van kleurlingen ontnomen en was hij degene die de Bantoestans of thuislanden ontwikkelde. Het ontwikkelen van zwarte staten in Zuid-Afrika, die allemaal samen maar 13 % van de totale oppervlakte van het land bedroegen, en onder blank Zuid-Afrika zogenaamd onafhankelijk waren. Het was de bedoeling om 264 reservaten te creëren als thuisland voor de zwarte Afrikanen. Daar, in die thuislanden, zou de zwarte bevolking zich daar op economisch, cultureel en politiek gebied moeten ontwikkelen. Bekend echter in die tijd was dat de blanke bevolking het economisch niet kon redden zonder de zwarte bevolking. In die tijd was ook al uitgerekend dat zeven miljoen zwarten er rond het jaar 2000 (met de gedachte dat er dan nog Apartheid zou zijn) in “blank gebied” moesten werken omdat er in hun eigen thuislanden te weinig werkgelegenheid was.

Transkei was het enige thuisland dat een beetje onafhankelijk was. Met haar 1,4 miljoen inwoners was het ook het grootste thuisland. Het gebied had vanaf 1963 een regering en parlement. Deze hadden echter weinig te zeggen, de belangrijke zaken (denk aan financiën, buitenlandse zaken, politie en gerechtshoven) werden door de blanke regering besloten. Verder waren de meeste leiders van het thuisland, hoe raar het ook klinkt, pro-apartheid omdat ze door de blanke regering goed werden betaald. Het waren maar vreemde praktijken. Het systeem van thuislanden was door haar belachelijkheid, het tekort aan werk in de thuislanden, gedoemd te mislukken!

Zo was het met veel zaken die je tegenkomt in de Apartheid, vaak volstrekt belachelijke situaties en wetten kwamen voor. Apartheid is enorm oneconomisch, omdat er van alle faciliteiten meerdere moeten zijn. Er waren toiletten voor blanken en voor niet-blanken en ook in de trein waren er coupés voor blanken en niet-blanken. Zelfs tijdens sportactiviteiten en concerten waren stadions en zalen verdeeld in verschillende afdelingen, zodat de verschillende rassen niet met elkaar in aanraking hoefde te komen. In 1960 kwam er zelfs een wet waarin stond dat er gescheiden faciliteiten voor alle vier de rassen aanwezig moesten zijn (voor zwart, blank, kleurlingen en Aziaten); vier kantines, vier toiletten, vier keukens en ga zo maar door. En het maakte niets uit dat die bioscoopzaal voor blanken maar voor een kwart gevuld was, het ging om raszuiverheid en niet om het economische. Het was een belachelijk stelsel, dat het achteraf nog lang heeft volgehouden ook!

Maar Afrikaners waren hypocriet, terwijl zwarten in afschuwelijke krotten in thuislanden moesten wonen, bijna geen vrijheid hadden en in het leven geschuwd werden door blanken, waren het wel die blanken waarvoor een zwarte huishoudster eten moest koken en de baby moest verzorgen. Of de Japanse handelsrelatie. Handel met Japan was voor Zuid-Afrika blijkbaar zeer belangrijk, zo erg dat ze er zelfs hun wetten voor aanpasten en wettelijk Japanners zagen als blanken ook al zagen ze er niet zo uit. Dat terwijl bijvoorbeeld Maleiers en Indiërs als “Aziaten” en dus een minder ras werden gezien! Achteraf vaak iets dat niet te begrijpen is!

De tijd dat Verwoerd premier was, rond 1960, brak in Afrika een enorme dekolonisatiegolf uit. Afrikaanse landen maakten zich massaal los van hun kolonisator en werden onafhankelijk, het was een zwarte emancipatiegolf die zich ontdeed van de Europeanen. Sommige Afrikaanse landen bleven onder invloed van Europa of het nog kapitalistische Verenigde Staten, anderen werden beïnvloed door de Sovje-Unie en kregen een Marxistisch regime. Dit zwart nationalisme drong ook door tot de zwarte bevolking van Zuid-Afrika. Zo besloot het ANC (African National Congress), een groepering voor zwarte Afrikanen in Zuid-Afrika die optrad voor de rechten van de zwarte bevolking, een demonstratie te houden

tegen de pasjeswet. Deze wet hield in dat zwarte werknemers die van hun thuisland naar hun baas gingen in het blanke gebied een pas bij zich moesten hebben waar in stond wie zij waren, hun vingerafdruk, een eigen foto en de naam en het adres van hun werknemer. Dit document was, waarschijnlijk door gebrek aan vrijheid en gelijkheid, een van de meest gehate elementen uit de Apartheid. Echter organiseerde de PAC (Pan Afrikaans Congres) een week eerder een demonstratie dan het ANC. PAC was een organisatie voor de zwarte bevolking, het was een organisatie ontstaan in 1958 en was veel radicaler dan het ANC, ze streefden naar een enkel zwarte organisatie, terwijl het ANC non-raciaal was.

Het PAC dus. Op 21 maart 1960 was er het Bloedbad van Sharpeville, een stad in Gauteng, bij Vereeniging. Daar demonstreerden zeker 20.000 mensen tegen de pasjeswet, en verbrandden in het openbaar hun pas. De zwarte bevolking had er genoeg van steeds in vrijheid beperkt te worden, de pasjeswet was hier een voorbeeld van. Met harde hand sloeg de blanke regering terug, in de hoop het zwarte nationalisme in de kiem te smoren, werden 69 zwarten door de politie vermoord. Om verdere paniek in het land te voorkomen, werd de noodtoestand in werking gesteld. Zeker 11.000 zwarte activisten werden gevangen genomen.

In 1960 kwam een nieuwe wet, de reactie op het bloedbad, de Unlawful Organisation Act, voortaan werden het ANC en PAC ook verboden. Door Sharpeville kreeg premier Verwoerd veel kritiek van de rest van de wereld, vooral van Groot-Brittannië. Zuid-Afrika trok zich terug uit het Brits Gemenebest, een organisatie van onafhankelijke landen onder Groot-Brittannië die de Britse koningin als staatshoofd erkenden. In een referendum in 1961 stemde 52% van de Zuid-Afrikanen voor het uitroepen van de Zuid-Afrikaanse republiek. De laatste banden met Groot-Brittannië werden verbroken. Dit werd de tijd dat er echt verzoening tussen Boer en Brit begon te ontstaan, de Afrikaners voelden zich nu gelijk aan de Briten. Het verschil in rijkdom tussen de twee blanke groepen was verdwenen. Uiteraard zag Verwoerd ook dat Boer en Brit moesten samenwerken als zij het zwart nationalisme een halt wilden toeroepen. Om verder te gaan met die verzoening benoemde Verwoerd twee Engelstaligen tot minister. De jaren hierna zou de Nasionale Party voor het eerst steeds meer stemmen krijgen van de Engelstalige Zuid-Afrikanen. Voortaan gingen Boer en Brit steeds sterker samen werken tegen het anti-apartheisverzet, met het doel de ondergang van de christelijke beschaving in Zuid-Afrika tegen te houden.

Sinds het verbieden van het ANC, ging de organisatie in het geheim door met haar acties. In 1963 begint het Revonia proces. In 1963 werden negentien leiders van het ANC, waaronder Nelson Mandela en Govan Mbeki, in de boerderij van de Jood Arthur Goldreich bij Revonia (bij Johannesburg) gevangen genomen. In Pretoria stonden tien van hen terecht voor sabotage, met de intentie om met een revolutie de Apartheid omver te werpen. Uiteindelijk werden in 1964 acht van hen veroordeeld tot levenslange gevangenisstraf.

Nelson Rolihlahla Mandela (geboren 1918) werd in Qunu geboren (Oost-Kaap) het vroegere Transkei. Hij studeerde rechten en had als zoon van een stamhoofd een bevoorrechte positie bij de Xhosa. Daarna begon zijn carrière bij het ANC wat uiteindelijk zorgde voor Revonia proces. 27 jaar, tot 1990 zat Mandela voornamelijk gevangen op Robbeneiland, een gevangenis die bijna vierhonderd jaar in gebruik is geweest. Na de Apartheid, toen Mandela werd vrijgelaten voerde hij veel gesprekken met Frederik Willem de Klerk, de Zuid-Afrikaanse president, over de democratisering van het land. In 1993 kregen Mandela en de Klerk samen de Nobelprijs voor de vrede; in 1994 won Mandela met zijn partij, het ANC de verkiezingen. Daarmee werd hij de eerste zwarte president van Zuid-Afrika. De Klerk werd onder Mandela's regering vice-president.

7.4. Voortzetting politiek Verwoerd

Hendrik Verwoerd ging tot 1966 verder met zijn Apartheid en het thuislandensysteem. In 1966 werd Verwoerd tijdens een parlementszitting vermoord door de Mozambikaan Dimitri Tsafendas door middel van vier dolksteken. Waarom Tsafendas Verwoerd vermoordde is nooit duidelijk geworden, hij bleef tot zijn dood in 1999 in gevangenschap. De grootste leider van de Apartheid was dood! Hij werd opgevolgd door Balthazar Johannes Vorster (1915-1983), of gewoon John Voster, hij was van 1966 tot 1978 premier en 1978 tot 1979 staatspresident. Ik leg even uit hoe dat zit met de staatspresidenten.

Tot 1961 was de Britse koningin staatshoofd van Zuid-Afrika en koos de blanke bevolking een parlement waaruit een premier kwam. De Britse monarch werd in Zuid-Afrika vertegenwoordigd door een gouverneur-generaal. Eerst werd die gouverneur-generaal door de Britse regering gekozen, maar vanaf 1937 deed de Zuid-Afrikaanse regering dat. De gouverneur-generaal die de Britse monarch vertegenwoordigde had een ceremoniële functie. De premier, ook wel eerste minister of minister-president genoemd, was het hoofd van de regering en had dus meer macht. Vanaf 1961 werden zowel de Britse koningin als de gouverneur-generaal vervangen door een president, die net zoals zijn voorgangers een puur ceremoniële functie had. Iedere zeven jaar werd de president door het parlement gekozen. Vanaf 1984 werden de taken van ceremonieel president en eerste minister die regeringshoofd was, samengevoegd; voortaan was er een president.

John Voster ging verder met het thuislandensysteem van zijn voorganger Verwoerd, echter was zijn politiek minder extreem dan die van Verwoerd. John Voster ging verder met het verzoeningsbeleid tussen Boer en Brit en besloot in 1967 dat het mogelijk was dat raciaal gemengde sportploegen naar Zuid-Afrika kwamen om te sporten. Een groep mensen van de Nasionale Party vonden dat de politiek van Voster het voortbestaan van de blanke cultuur in Zuid-Afrika in gevaar bracht. In 1969 werd onder Albert Hertzog de Herstigte Nasionale Party opgericht. In 1970 wist deze partij echter geen winst te boeken. Een van de dieptepunten van het Apartheidsregime was de Soweto-opstand in juni 1976. De aanleiding was het invoeren van het Afrikaans als taal op scholen in plaats van het Engels. Echter zat er veel meer achter, jongeren in de SOUTh WESTern TOWnship (SOWETO) protesteerden tegen de slechte levensomstandigheden en tegen de Apartheid. De politie schoot op jongeren die stenen gooiden, het aantal doden wordt geschat op 700!

7.5. Verbrokkeling van Apartheid

In 1978 werd John Voster opgevolgd door Pieter Willem Botha (1916-2006), de conservatieve politicus die het einde van de Apartheid inluidde. Onder zijn regime waren huwelijken tussen blank en zwart weer mogelijk. Hij vond ook dat een multiraciale samenleving ook zonder vele wetten kon bestaan, daarom schrapte hij 800 Apartheidswetten. In 1983 kwam er een nieuwe grondwet. De Volksraad was vanaf toen verdeeld in drie kamers. Er was een Volksraad voor blanken, een Huis van Afgevaardigden voor Indiërs en een Huis van Vertegenwoordigers voor kleurlingen. Deze groepen hadden voortaan een beperkte wetgevende bevoegdheid over hun eigen "ras". Dit klonk allemaal heel mooi, maar in werkelijkheid was het een misleiding, alsof het land langzaam aan het hervormen was, daar trapte de rest van de wereld niet in. Het verzet tegen de Apartheid groeide. Hoewel Botha enkele hervormingen doorgevoerd scheen te hebben, bleef de echte macht bij de Nasionale Party. Ook de kleurlingen en Indiërs vonden het Driekamer systeem belachelijk en schaarden zich steeds meer achter het zwarte ANC. De zwarte bevolking had ook na deze zogenaamde hervorming in geen enkel opzicht voordeel verkregen. Het nieuwe stelsel was volgens westerse landen gewoon de voortzetting van de Apartheid. Het verzet tegen de Apartheid en

de Nasionale Party groeide dus, strijders tegen Apartheid zagen dat deze nieuwe grondwet weinig met hervormingen te maken hadden. Een extreem rechtse afdeling van de Nasionale Party onder Andries Treurnicht was echter tegen de (beperkte) rechten van Indiërs en Kleurlingen. Zij scheidde zich af van de Nasionale Party en stichtte de Konserwatiewe Party. Uit de conservatieve en extreemrechtse groep kwam steeds meer verzet tegen de volgens hun veel te progressieve en linkse Nasionale Party. Terwijl in Zuid-Afrika in de jaren '80 een intellectuele, niet-kerkelijke blanke bevolkingsgroep opkwam die kritisch was over de Apartheid. In 1984 werd onder progressieve Zuid-Afrikaners het tijdschrift *Die Suid-Afrikaan* opgericht. Daar kwam in 1986 nog eens bij dat de Nederduits Gereformeerde Kerk de Bijbelse rechtvaardiging van Apartheid afwees.

In 1986 werd door Botha de noodtoestand uitgeroepen. Vanwege steeds meer economische sancties van het buitenland, de vele kritiek en uiteindelijk de devaluatie van de Rand. Het leger werd ingezet bij het bestrijden van onrust in zwarte wijken, de pers kreeg te maken met een steeds verdere vorm van censuur. Botha, maar ook zijn voorgangers zagen in het communisme een groot gevaar. Wat op zich niet zo vreemd is, omdat de nationalistenvan Zuid-Afrika wisten dat het ANC in 1962 een Leninistische structuur hadden gekregen. Het ANC kreeg financiële steun van de Sovjet-Unie, in de hoop dat de zwarte bevolking in Zuid-Afrika een socialistische staat zouden opzetten. Omdat de Nasionale Party tegen het communisme was, zorgde Botha ervoor dat het Zuid-Afrikaans leger vocht tegen het communisme.

In de staten Angola en Mozambique die nog niet lang onafhankelijk waren van Portugal, woedden burgeroorlogen waarbij communisten de macht wilden grijpen. Zo steunde Zuid-Afrika guerrillabewegingen die tegen het communisme waren, zowel financieel als met troepen. In Namibië vochten Zuid-Afrikaanse troepen tegen South West Africa People's Organisation (SWAPO), een Namibische organisatie die vocht voor onafhankelijk van Zuid-Afrika en tegen de contractarbeid en gedwongen verhuizingen ingesteld door Zuid-Afrika. Tegenwoordig is SWAPO de regeringspartij van Namibië. Verder vielen Zuid-Afrikaners zowel vanuit de lucht als op het land ANC-doelen aan in Angola, Mozambique, Lesotho, Botswana, Zimbabwe en Zambia. Doordat Botha de rebellen in Angola en Mozambique steunde, wist hij zeker dat die landen hun handen vol hadden aan hun eigen problemen en zich dus niet zouden gaan bemoeien met de Zuid-Afrikaanse Apartheid. Dit was zijn destabilisatiepolitiek, het zorgde ervoor dat Mozambique uiteindelijk met Zuid-Afrika afsprak dat zij het ANC niet langer nog zouden steunen. Dit was voor het ANC een grote teleurstelling.

7.6. De weg naar democratie

In februari 1989 kreeg Pieter Willem Botha een beroerte, hierdoor besloot hij af te treden als president. Frederik Willem de Klerk volgde hem op als president. De Klerk was geboren in Johannesburg in 1936, hij stond bekend als een erg conservatief politicus. Na de vele onrusten en de veranderingen die Pieter Willem Botha's politiek hadden beheerst, was ook De Klerk genooddaakt om de hervormingen nu door te zetten. Hij kon niet meer terug naar de Apartheid, daar had hij een aantal redenen voor. Van de Nederduits Gereformeerde Kerk kreeg hij voor de Apartheidspolitiek geen steun meer, de kerk had in de politiek altijd een belangrijke factor gespeeld. Hij was ook tot het inzicht gekomen dat Apartheid eigenlijk moreel verwerpelijk was. En als laatste groeide de Konserwatiewe Party van Treurnicht, de grote concurrent van de Nasionale Party. Na het vallen van de Sovjet-Unie had het ANC haar belangrijkste sponsor verloren. Nu het ANC deze sponsor kwijt was, zou deze organisatie in kracht afnemen, volgens De Klerk zou na 1990 de Nasionale Party nog zeker tien tot vijftien

jaar hebben kunnen regeren. Hoewel de economische sancties wel de economie hadden aangetast, was het de nationale en internationale antiapartheidsgroepen niet gelukt de Apartheid te beëindigen. Uiteindelijk nam de Nasionale Party zelf afscheid van de Apartheid. De Apartheid zou verdwijnen zonder dat de Nasionale Party het veld zouden moeten ruimen. Nee, de Nasionale Party kwam uit de Apartheid als winnaar, zij waren het die afstand deden van deze racistische politiek. De Nasionale Party was niet gedwongen om te vertrekken, ze hielden het nog lang vol. Het ANC was nu minder gevaarlijk, alleen de Konserwatiewe Party groeide en groeide. De veel rechtser Konserwatiewe Party zou waarschijnlijk de Apartheid voortgezet hebben, terwijl het bij de Nasionale Party steeds meer om het voortbestaan van de partij zelf ging.

In een toespraak maakte Frederik Willem de Klerk op 2 februari 1990 bekend dat het verbod op het ANC en andere organisaties opgeheven werd en Nelson Mandela met andere gevangenen vrijgelaten zouden worden. Rechtse extremisten eisten hierop nieuwe verkiezingen en zeiden dat een burgeroorlog nu onafwendbaar was. Conservatieven wilden binnen Zuid-Afrika een Christelijke staat stichten voor tegenstanders van een multiraciale staat. Zover is het nooit gekomen. In 1992 nam Frederik Willem de Klerk een grote stap door een referendum te houden. In dit referendum werd gevraagd of hij wel of niet moest doorgaan met zijn hervormingen, de conservatieven bleken toch nog geen meerderheid te hebben en er werd gestemd voor het verder gaan met zijn hervormingsbeleid.

In 1993 kregen Nelson Mandela en Frederik Willem de Klerk (beiden op foto links) de Nobelprijs voor de Vrede waar zij beiden aan hadden bijgedragen. En in 1994 was het dan

zover, de eerste nationale verkiezingen waarbij alle bevolkingsgroepen van Zuid-Afrika mochten stemmen. De Nasionale Party wilde zich voor deze verkiezingen profileren als de partij die de Apartheid had afgeschaft, als de partij met de meeste kennis om een land te besturen. Ze zagen het ANC als een beheersbare factor binnen de politiek, omdat de Nasionale Party ervan uit ging dat blanken, Indiërs en kleurlingen op deze nieuwe multiraciale partij zouden gaan stemmen. Ze wisten dat tijdens deze eerste verkiezing voor het gehele volk, de Konserwatiewe Party zou gaan verdwijnen door de grote groep stemmers die vooral zouden stemmen op of het ANC of de Nasionale Party. Inderdaad kreeg extreem rechts uiteindelijk maar 2% van de stemmen.

Maar de uitslag van de Nasionale Party viel zwaar tegen: de grote winnaar was het ANC met 62% van alle stemmen, gevolgd door de Nasionale Party met 20%.

7.7. Na 1994

Nelson Mandela werd de eerste zwarte president van Zuid-Afrika met zijn ANC, Frederik Willem de Klerk werd vicepresident. Mandela had een enorme taak en een enorm grote verantwoordelijkheid op zich genomen. Zuid-Afrika, een land met al haar bevolkingsgroepen moest na een lange tijd van een van de meest racistische regimes van de 20^e eeuw een democratisch, eerlijk land worden. De rijkdom moest verdeeld worden, en de arme bevolking moest nieuwe huizen en goed onderwijs krijgen. Wat stond hij voor een enorme taak! Verder moest de rust bewaard blijven, er mocht geen chaos ontstaan of een burgeroorlog waartoe extreemrechtse Afrikaners al gepredikt hadden. Maar gelukkig, het verliep, en verloopt nog prima. Het is natuurlijk niet makkelijk om een samenleving zo radicaal om te smelten, om Boer, Brit, kleurling, zwarte en Indiër naast elkaar te laten wonen, omdat ze in het verleden,

zoals ik veel heb omschreven, constant met elkaar in conflict waren. Boeren en Britten tegen de zwarte bevolking, Britten tegen Indiërs, Boeren tegen kleurlingen, Boer en Brit tegen elkaar en uiteindelijk: Boeren en Britten tegen zwarten, kleurlingen en Indiërs. Zo veel eeuwen geschiedenis, van pijnlijke herinneringen en ervaringen, het moest uiteindelijk worden tot de regenboognatie waar Aartsbisschop Desmond Tutu over spreekt als hij aan Zuid-Afrika denkt. Een smeltkroes van volkeren en culturen.

Desmond Tutu, de leider van de Waarheids en verzoeningscommissie. Een commissie die het doel heeft te achterhalen wat er precies in het verleden, in de Apartheid is gebeurd. Zowel daders als slachtoffers werden ondervraagd, de daders die vertelden wat zij hadden gedaan konden vrijstelling van hun strafvervolging krijgen. Een uniek systeem op zoek naar de waarheid, wat is er werkelijk gebeurd? De toestand tussen de verschillende volkeren was in Zuid-Afrika op zich wel stabiel, deze stabiliteit werd een beetje verstoord in het voorjaar van 2008, omdat veel vluchtelingen uit Kongo, Mozambique en Zimbabwe naar Zuid-Afrika stroomden. Zuid-Afrika, het nieuwe Afrikaanse land waar de oude ideeën van vrijheid, gelijkheid en broederschap diep geworteld zijn. Zuid-Afrika, het land van nieuwe mogelijkheden, een van de rijkste landen van het Afrikaans continent! Maar de grote hoeveelheden vluchtelingen zorgden voor meer concurrentie bij de Zuid-Afrikaanse arbeidsmarkt, dit zorgde onder de bevolking voor xenofobie. In het voorjaar van 2008 zorgde dit voor geweld, de toestand was even kritiek, maar de spanningen ebden weg. Zo zijn er nu ook nog veel problemen in Zimbabwe, een buurland van Zuid-Afrika waar het land door de dictator Robert Mugabe wordt geleid. De economie in het land is ingestort, de inflatie is torenhoog. Door de slechte conditie van Zimbabwe kreeg Zuid-Afrika twee miljoen vluchtelingen te verwerken.

In 1994 trad Zuid-Afrika weer toe tot het Gemenebest van Naties, het voormalige Brits Gemenebest. Thabo Mvuyelwa Mbeki (geboren in 1942), de zoon van Govan Mbeki die samen met Nelson Mandela werd veroordeeld, werd in 1999 de opvolger van president Mandela. De Klerk trad al in 1997 af als vicepresident. Een groot probleem in Zuid-Afrika is Aids, een factor die erg slecht voor de economie is en voor de mensen die ermee te maken krijgen afschuwelijk. Net als in andere Afrikaanse landen willen ze dat er met openheid over gesproken wordt, en dat men gebruik moet maken van condooms. Het blijkt echter moeilijk te zijn iedereen te overtuigen van het belang van dit probleem.

Een ander groot probleem in Zuid-Afrika is criminaliteit, vooral een stad als Johannesburg is gevaarlijk, er is veel sprake van geweld. Nog steeds is er sprake van veel overvallen, moorden en verkrachtingen. Dit probleem stamt al uit de Apartheid, toen werd er echter weinig aandacht aan besteed, de blanke bevolking had er immers geen last van. Tegenwoordig verlaten veel blanken Zuid-Afrika, velen verhuizen naar Engeland of Australië op zoek naar een land waar ze een betere, veiligere toekomst kunnen opbouwen. Het gebrek aan hoog opgeleiden is voor de economie ook erg slecht. 25 september 2008 trad Thabo Mbeki af als president en werd opgevolgd door Petrus Kgalema Motlanthe, ook van het ANC. Mbeki moest aftreden omdat er hij ten onrechte Jacob Zuma wilde vervolgen wegens corruptie. Jacob Zuma is vanaf december 2007 voorzitter van het ANC. In april 2009 zullen nieuwe verkiezingen plaats vinden, daar maakt Jacob Zuma een grote kans president te worden.

8. Kunst

In dit hoofdstuk, “kunst”, vertel ik over de huidige, maar ook geschiedenis van de Zuid-Afrikaanse beeldende kunst, van het theater, de muziek en uiteindelijk de bouwkunst.

8.1. Beeldende kunst

Zuid-Afrika is een land met veel culturen. Overheersend is uiteraard de oorspronkelijke zwarte bevolking, die al bestaat uit een aantal volkeren en culturen. Dan zijn er de Afrikaner of Boeren bevolking, ook al een mengelmoesje van Hollanders, Duitsers en Franse hugenoten, en als laatste de Britse bevolking. Dan nog de kleurlingen, een ander volk ontstaan in Zuid-Afrika uit blanke en zwarten of slaven. De Aziaten, de Indiase bevolking door Groot-Brittannië naar Zuid-Afrika gehaald, vertegenwoordigen op hun eigen manier hun land en het hindoeïsme, vooral in de provincie Natal. En dan ook nog de Maleiers, de moslims uit Indonesië en Maleisië, slaven of gevangenen die vaak van adellijke afkomst waren; zij vestigden hun cultuur in Kaapstad. Het is een land met een hoeveelheid aan kleur en taal, dat is allemaal goed te zien in de cultuur.

Na de komst van de blanken is de samenleving van de zwarte bevolking veranderd naar Europees model, een moderne, industriële maatschappij. De oudste kunst stamt echter af van de Bosjesmannen, de kleine eerste bewoners van Zuid-Afrika. Er zijn heel veel prehistorische rotstekeningen gevonden van deze Sanbevolking; de meeste onderwerpen van de rotstekeningen zijn jagen, dansen, vechten en veel mythologische verhalen, bijvoorbeeld gehoornde slangen, gevleugelde antilopen en wezens die eruit zagen als half mens. De schilderijen van deze San werden veelal op rotsen en bergen gemaakt. In dorpen werd aardewerk gemaakt met traditionele afbeeldingen. Er werden halssnoeren, schorten, armbanden en enkelringen gemaakt. Dat is dus de kunst van de oorspronkelijke bewoners.

De eerste kolonisten waren niet erg artistiek. De eerste Europese kunst was van “kunstenarsverslaggevers”, de mannen Baines en Bowler maakten schetsen bij hun verslagen, al reizend door Zuid-Afrika, deze werden in Engeland veelal afgedrukt. Echte

kunstenars komen pas in de 19^e eeuw. De Nederlander Pieter Wenning kwam naar Zuid-Afrika, en ontwikkelde een schilderijstijl die geïnspireerd was door de stijlen in Nederland, Frankrijk en Engeland van die tijd. Het was een veelal postimpressionistische schilderijstijl. Irma Stern en Maggie Laubser schilderden na de Eerste Wereldoorlog veelal expressionistisch. Ook de Franse stroming kubisme was er vertegenwoordigd, Hendrik Pierneef (1886-1957) was een landschapsschilder. Pieter Hugo Naudé (1861-1941) was een Afrikaner schilder die zijn vak in Europa leerde. Door een Afrikaanse

kunstvereniging kon hij zijn werk tentoonstellen. In 1917 werden een aantal van zijn werken gepubliceerd in een Engels kunsttijdschrift. Onderaan de vorige pagina, aan de linker kant is het schilderij *Springtime in Namaqualand* (1930), van hem te zien.

De Zuid-Afrikaanse schilderkunst heeft zich ontwikkeld na de Tweede Wereldoorlog, men begon meer te experimenteren met nieuwe technieken en nieuwe emotionele kleuren.

Kunstenaars als Walter Battis en Alexis Preller zijn geïnteresseerd in primitieve vormen, ze hebben een soort heimwee naar de oorspronkelijke eigenschappen van Afrika. Tijdens de Apartheid heeft de schilderkunst zich verder ontwikkeld, en lieten kunstenaars zich door Europese en Amerikaanse schilders inspireren. Sommige artiesten die tegen de Apartheid waren uitten dat in hun werken, voorbeelden zijn Paul Stopforth en Robert Hodgins.

Pas in de jaren '40 van de 20^e eeuw kwam er voor het eerst een schilderij van een zwarte

kunstenaar in het museum te hangen. Het ging om het werk *Yellow Houses* van de zwarte Afrikaanse kunstenaar Gerard Sekoto (1913-1993). Het schilderij stamt uit 1940, en het gaat over de armoede, en het moeilijke leven in Sophiatown. Op deze pagina links is dit schilderij te zien. Hij zei over het schilderij en Sophiatown: *'...the inquisitive eye was attracted by the wall covering the illicit beer holes... These colours of yellow had always attracted my eye. Also the reds of the roofs - all mingled with varied browns of rusted tins*

lying around, upon the yellow sun-hued earth with the rolling stones of many shades which were often used as seats by women chatting through the day.'

John Koenakeefe Mohl richtte in Sophiatown de eerste kunstacademie voor zwarte Afrikanen op. De schilderkunst in Zuid-Afrika beleeft nu ook een tijd waarin er veel in de schilderkunst wordt gezocht en gebruik gemaakt wordt van verschillende materialen; telefoonkabels, kralen en plastic zakken worden in de kunst veel gebruikt. Ondanks het feit dat zowel de regering als de kunstgaleries weinig geld hebben, weten veel kunstenaars in Zuid-Afrika het goed uit te houden.

8.2. Theater

Op het gebied van theater en dans heeft het land niet te klagen, vanaf 1963 heeft door de Provinciale Raden voor de Theaterkunst het theater een grote sprong voorwaarts gemaakt. Beroepen in de theaterwereld waren vanaf toen een verzekerd beroep. Nu telt Zuid-Afrika wel meer dan honderd theaters. Er is van alles, van cabaret, dans, muziek tot drama en opera. De eerste zwarte schrijver uit Zuid-Afrika was Herbert Dhlomo, hij schreef in het Engels en voerde zijn stukken op in Sophiatown, zonder steun van de overheid. Veel zwarte schrijvers die in hun werken antiapartheid ideeën verwerkten werden vaak gearresteerd. Na de Apartheid zorgde de komst van meer vrijheid voor een opleving van de danswereld. Zo was de *African Footprint*, een dansspektakel, een groot succes.

8.3. Muziek

Tijdens de Nederlandse en Britse overheersing van de Kaapkolonie, waren zij natuurlijk degene die er hun eigen cultuur verspreidden. Zo was dat ook bij de muziek, en was het uiteraard in de mode om naar klassieke muziek te luisteren. Op den duur ontstonden muziekscholen en conservatoria en hadden grote Zuid-Afrikaanse steden een symfonieorkest. Er kwam op den duur een generatie van musici, beroemd waren de Afrikaner componisten Arnold van Wyk en Hubert du Plessis. Door de jaren heen zijn een aantal andere stijlen opgekomen in Zuid-Afrika. Het Marabi is bijvoorbeeld een soort Amerikaanse Jazz gemengd met lokale Afrikaanse muziek. Rond 1900 kwam de Jazz mee met Amerikanen, met

verspreidde zich in de steden Johannesburg en Kaapstad. In de townships werd Jazz erg populair en al snel vermengd met Afrikaanse geluiden en blues.

Dan is er nog de Afrikaanse muziek, muziek van de Boeren geïnspireerd op Hollandse, volksmuziek met Duitse en Franse invloeden. Deze muziek werd vooral vanaf de 20^e eeuw erg populair. Deze muziek leek vaak op de Amerikaanse countrymuziek, met een strijkorkest en een concertina. De vaak sentimentele, melodramatische liedjes werden vaak "*trane trekkers*" genoemd. Van grote betekenis was en is de Kwela muziek, wat voorheen Pennywhistle jive werd genoemd. Zwarte herders speelden van oudsher muziek op fluitjes, dit verschijnsel verspreidde zich naar de steden waar hele groepen van fluitspelers in zwarte wijken ontstonden. Het werd een muziekstijl geïnspireerd door Marabi, vooral populair onder jongeren die niet genoeg geld hadden en goedkope instrumenten kochten. Na een tijd ontstonden er bandjes waarin banjo's, fluitjes, gitaren en bassen werden gebruikt. Beroemde kwela artiesten waren Johannes "Spokes" Mashiyane, Elias Lerole en Sparks Nyembe. Door een mengelmoesje van jazz, kwela, marabi, Afrikaner muziek en dansen van de Zoeloes ontstond het Mbaqanga, een stijl waarin veel gebruik werd gemaakt van de elektrische gitaar en saxofoon. Verder werd de Zuid-Afrikaanse muziekwereld veel beïnvloed door de jazz in het bijzonder, maar ook later door soul, punk rock, disco, Reggae en Gospel muziek.

Over het algemeen kunnen we zeggen dat tegenwoordig bijna de hele muziekwereld van Zuid-Afrika is geïnspireerd op buitenlandse stromingen uit vooral Groot-Brittannië en de Verenigde Staten. Echt muziek waar we van kunnen zeggen dat die typerend of geheel Zuid-Afrikaans is bestaat eigenlijk niet. De muzieksoorten die in Zuid-Afrika zijn ontstaan, zijn sterk beïnvloed door buitenlandse stromingen. Bijzondere muziek is de kwaito muziek, die in de jaren '90 ontstaat. Het is een melange van hiphop, mbaqanga, house, rap, disco, raggae met Zoeloezang. Er wordt bijna geen Engels in de liedjes gebruikt, er wordt voorkeur gegeven aan oorspronkelijke Afrikaanse talen en Tsotsitaal, dat is een taal met een combinatie van Zoeloe, Sesotho, Afrikaans, Tswana met wat Engels erdoorheen. Nu het Afrikaans vrij is van de Apartheid slaat de taal een nieuwe weg in en worden Afrikaanse liedjes populairder. In 2003 is bijvoorbeeld de Afrikaner punk rock band Fokofpolisiekar (in het Engels: Fuck off police car) ontstaan, eerst was het een band die de conservatieve samenleving wilde choqueren met onder andere hun grof taalgebruik. Dat gebeurde ook, maar uiteindelijk werden ze heel populair. Tegenwoordig is traditionele zwarte muziek ook nog wel populair.

8.4. Bouwkunst

De vroegere inwoners van het nog niet gekoloniseerde Zuid-Afrika woonden in ronde huisjes met een kegelvormig dak met muren van leem, dierenhuiden en koemest. De matjehuizen van de Khoïna-nomaden bestaan uit een geraamte van takken met matten die verplaatsbaar zijn van riet of huiden. De Zoeloe stijl is ook erg bijzonder, ze maakten woningen van takken

en gevlochten grassen in de vorm van een bijenkorf. Onder het bewind van de VOC en de Nederlanders ontwikkelde zich in Zuid-Afrika, rond Kaapstad, een nieuwe bouwstijl. De Kaap-Hollandse bouwstijl is ontstaan in de tweede helft van de 17^e eeuw. Deze stijl duurde tot het midden van de 18^e eeuw en herleefde in de 19^e eeuw. De herleving van de 19^e eeuw wordt neo-Kaaps-Hollandse

stijl genoemd. Kenmerkend voor deze stijl is een rieten dak, witgepleisterde muren, een centrale rijversierde voorgevel, een bordes voor het huis (wat Afrikaners “stoep” noemen) en alles werd gemaakt met een symmetrische opzet. De schuine daken en puntgevels van deze mooie huizen zijn direct afkomstig van de Nederlandse bouwstijl zoals die vaak in steden als Leiden en Delft terug te vinden is. Voorbeelden van de Kaap-Hollandse stijl zijn Groot-Constantia (eind 18^e eeuw, zie foto), gedeeltelijk Kasteel de Goede Hoop (rond 1780), Boschendal (rond 1812) en Rhone (rond 1795). Veel van deze huizen zijn terug te vinden rond Kaapstad, in de kleine steden Paarl, Stellenbosch en Graaff-Reinet, waar veel Kaap-Hollandse wijnhuizen liggen die vroeger veelal van hugenoten waren.

Toen de Britten naar Zuid-Afrika gingen en daar de macht overnamen begon de Georgian bouwstijl. Een veel eenvoudiger bouwstijl met geelbruine stenen en een minder versierde voorgevel. De daken waren veelal plat, en de dakpannen waren van leisteen. De Georgian stijl is ook in Kaapstad veel terug te vinden, in de Bo-Kaap, de Maleise buurt zijn zowel van Kaap-Hollandse als Georgian stijl. Ook het Betram House de gebouwen rond de Artificers’ Square in Grahamstown zijn in Georgian stijl. Tijdens de Victoriaanse periode (1837-1901) kwam ook de Victoriaanse bouwstijl op in Zuid-Afrika. Een stijl met veel gietijzeren, decoratieve elementen, met veel veranda’s en glas-in-loodramen. Deze stijl is veel te zien in de voorsteden van Kaapstad, zoals Mowbray, Woodstock en Wynberg en in Pretoria het mooie Melrose House.

In de 20e eeuw kwamen net als in de rest van de wereld veel hoge gebouwen van glas en beton in Zuid-Afrika. Omdat er in Zuid-Afrikaanse steden veel criminaliteit is worden langs gebouwen hoge muren geplaatst. Het Diamond Building in Johannesburg is een groot gebouw

dat ontstaat uit glas en inderdaad op een reuzen diamant lijkt. De laatste jaren gaan architecten meer op zoek naar de identiteit van Zuid-Afrika, en proberen dat in hun bouwkunst te verwerken.

Foto links: Diamond Building in Johannesburg.

9. Het Afrikaans

In dit hoofdstuk wordt de meest gesproken taal van de kleurlingen en blanken besproken. Ik vertel over de interessante geschiedenis van de taal, als dochter van het Nederlands, over beroemde teksten in het Afrikaans en over schrijvers. Verder behandel ik nog het volkslied van Zuid-Afrika en een kort stukje over grammatica en Afrikaanse woorden afkomstig uit andere talen.

9.1. Geschiedenis Afrikaans

Het Afrikaans is een bijzondere taal. Het is de taal van het grootste gedeelte van de blanke bevolking, maar het is vooral de taal van de kleurlingen, de meeste kleurlingen spreken Afrikaans. Onder zwarten en helemaal onder Aziaten wordt bijna geen Afrikaans gesproken. Van de elf officiële talen van Zuid-Afrika is het Afrikaans de derde meest gesproken taal met 13%, na het Zoeloe (24%) en Xhosa (18%). Het Engels wordt door 8% van de bevolking gesproken. De meeste Afrikaans sprekende mensen wonen in het westelijke deel van Zuid-Afrika, in de provincies West-Kaap en het westen van de Oost-Kaap en Vrijstaat. In het oosten zijn Zuid-Afrikaanstalingen vooral in grote steden, zoals Pretoria, Vereeniging, Welkom, Bloemfontein en Krugersdorp.

In Zuid-Afrika spreken ongeveer zes miljoen mensen Afrikaans. In Namibië spreken ongeveer 200.000 mensen Afrikaans, dat is 11% van de bevolking, en is het de lingua franca van dat land. In andere buurlanden van Zuid-Afrika zijn er ook nog groepen mensen die Afrikaans spreken, dit zijn er echter niet erg veel. In veel westerse landen wonen nog miljoenen Zuid-Afrikanders die van oorsprong Afrikaans spreken. In steden als Londen, Vancouver, Toronto, maar ook in de landen Verenigde Staten, Australië en Nieuw-Zeeland zijn grote groepen Afrikaanstalingen te vinden.

Het Afrikaans is de jongste Germaanse taal, ja, het is een Germaanse taal. Een taal die afstamt van het Nederlands, het is een Noord-Europese taal, net als het Engels, Duits, Zweeds, Deens, Noors en nog een paar. Hoe het Afrikaans precies is ontstaan, weet ik ook niet. Er is weinig over deze taal te vinden. Maar ik heb wel zeker een theorie, als je dat zo kan noemen. Anders dan de Europese talen is het ontstaan in een geïsoleerde samenleving. Toen de Nederlanders, voornamelijk uit West-Nederland, met hun 17^e eeuwse taalgebruik naar Zuid-Afrika gingen om daar een verversingsstation te vestigen, gebeurde er met dat Nederlands van die tijd op dat moment zelf weinig. Echter, door het weinige contact met het vaderland, en de vele contacten met Portugese handelaren die slaven uit Angola brachten en door het halen van slaven uit Indonesië kwam zowel het Portugees als het Maleis in het Nederlands terecht. Langzaam vonden er vermengingen plaats. Al werd door zeemannen al veel Portugees gesproken, omdat het een belangrijke handelstaal was. Maar behalve het Portugees en het Maleis kom je ook wel elementen uit het Duits, Vlaams en door de hugenoten ook wel Frans tegen in het Afrikaans.

Het was echter verplicht om in de Kaapkolonie Nederlands te spreken, dus ook de hugenoten moesten Nederlands leren. Later zouden ook de (zwarte) Bantoetalen invloed hebben op het Afrikaans. Bij de Kaapkolonie had je ook de zogenaamde trekboeren, boeren niet ver van Kaapstad die zich afzonderden van de bewoonde wereld. Door deze afzondering, door het isoleren van jezelf van de bewoonde wereld raak je op een bepaalde manier een beetje achter. Daar bedoel ik mee, dat alle, of veel, ontwikkelingen op het gebied van techniek, cultuur of taal eigenlijk aan je voorbij gaan. Ik denk dat dit sterk was met de Nederlanders in Zuid-Afrika door het weinige contact met Nederland zelf, maar ook vooral bij de trekboeren en

later tijdens de Engelse overheersing de Voortrekkers. Een merkwaardig, maar waarschijnlijk wel verklaarbaar verschijnsel.

Vanaf 1740 is het Nederlands in de Kaapkolonie niet meer hetzelfde als in de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden. In de 18^e eeuw begint ook het proces van deflexie, de vereenvoudiging en reductie van de nominale en verbale vervoegingen. Met andere woorden, er verandert bij de grammatica een heleboel. Bij werkwoorden is de vereenvoudiging goed te zien, wij hebben bijvoorbeeld ik werk, jij werkt, hij werkt, wij werken. In het Afrikaans is het veel makkelijker dan in het Nederlands, gewoon *ek werk, jy werk, hy werk* en *ons werk!* Door deze verandering wordt het Zuid-Afrikaans uit die tijd ook wel het Kaap-Hollands genoemd. Toen de Engelsen de macht in Zuid-Afrika overnamen, veranderde veel, voortaan was niet meer het Nederlands maar het Engels de officiële taal. Vanaf 1840 werd het Engels ook ingevoerd als taal op school. In 1834 besloten de Afrikaners echter te vertrekken uit de Engelse kolonie. Heel veel Afrikaners, of Boeren, gingen tijdens de Grote Trek naar het noorden en oosten op zoek naar land waar ze in alle rust, zonder Engelse inmenging, konden leven. Ook deze Grote Trek, waar de Afrikaners zich afzonderden van de Engelse Kaapkolonie, heeft vast gevolgen op het Afrikaans gehad. Doordat de groep zich isoleerde werd de cultuur, en dus de taal beschermd tegen die van Groot-Brittannië.

Er woonden wel nog veel mensen in de Engelse Kaapkolonie die Kaap-Hollands spraken, de verengelsing ging hier echter snel. Verengelsing doordat Engels de nieuwe taal van de kolonie was geworden, en op den duur de enige echte taal was. Het Kaap-Hollands werd gezien als een mindere taal, mensen van stand spraken Engels! De eerste teksten in het Afrikaans werden geschreven door Kaap-Maleiers, moslims die oorspronkelijk uit Indonesië en Maleisië kwamen. Zij schreven in het Afrikaans, maar gebruikten daarvoor niet het Latijns maar het Arabisch alfabet, dit wordt Getoelies genoemd. Ze schreven het Afrikaans omdat ze in het Arabisch de Afrikaanse klinkers en medeklinkers wilden weergeven.

Toen kwam in 1875, na een tijd van een groeiend nationalistisch gevoel onder Afrikaners, de eerste taalbeweging op. In 1875 werd door S.J. du Toit “*Die Genootskap regte Afrikaners*” opgericht. Het was de bedoeling dat het Afrikaans, naast natuurlijk het Engels en het Nederlands, werd erkend en algemeen geaccepteerd werd. Onder dit genootschap werd het blad *Die Patriot* uitgegeven. In 1902 werd het Patriot woordenboek Afrikaans-Engels uitgebracht. De taalbeweging stopte, althans zo leek het, toen een reeks conflicten met als hoogtepunt de Tweede Boerenoorlog tussen de Britten en Boeren de vrede verstoorde. Een beroemd Afrikaans volksliedje uit de tijd van de Tweede Boerenoorlog is:

Sarie Marais

*My Sarie Marais is so ver van my hart,
Maar'k hoop om haar weer te sien.
Sy het in die wyk van die Mooirivier gewoon,
Nog voor die oorlog het begin.
O bring my t'rug na die ou Transvaal,
Daar waar my Sarie woon.
Daar onder in die mielies
By die groen doringboom,
Daar woon my Sarie Marais.*

*O bring my t'rug na die ou Transvaal,
Daar waar my Sarie woon.*

*Daar onder in die mielies
By die groen doringboom,
Daar woon my Sarie Marais.*

*Ek was so bang dat die Kakies my sou vang
En ver oor die see wegstuur;
Toe vlug ek na die kant van die Upington se sand
Daar onder langs die Grootrivier.
O bring my trug na die ou Transvaal,
Daar waar my Sarie woon.
Daar onder in die mielies
By die groen doringboom,
Daar woon my Sarie Marais.*

*Die Kakies is mos net soos 'n krokodillepes,
Hulle sleep jou altyd water toe;
Hul gooi jou op n skip vir 'n lange, lange trip,
Die josie weet waarnatoe.
O bring my t'rug na die ou Transvaal,
Daar waar my Sarie woon.
Daar onder in die mielies
By die groen doringboom,
Daar woon my Sarie Marais.*

*Verlossing het bekom en die huis terugkeer was daar,
Terug na die ou Transvaal;
My lieflingspersoon sal er vas en zeker wees
Om my met 'n kus te beloon.
O bring my t'rug na die ou Transvaal,
Daar waar my Sarie woon.
Daar onder in die mielies
By die groen doringboom,
Daar woon my Sarie Marais.*

De taalbeweging die Du Toit had opgericht in de Kaapkolonie bereikte echter ook de Boerenrepublieken. Toen aan het einde van de Boerenoorlog de Boerenrepublieken bij het Britse rijk werden gevoegd bloeide een tweede taalbeweging op. Dat gebeurde heel sterk toen de Britten het onderwijs in Zuid-Afrika wilden verengelsen. Door de opkomende literatuur in het Afrikaans en de taalstrijd werd in 1909 de Zuid-Afrikaanse Akademie opgericht. Dit om de relatie tussen Brit en Boer te verbeteren. In 1914 werd het Afrikaans een belangrijke taal op scholen, en in 1924 bereikte het Afrikaans ook de kerk. Zeker na de vertaling van de Bijbel, van het Nederlands naar het Afrikaans, was de kerk geheel Afrikaanstalig. De eerste bekende schrijvers in het Afrikaans, Celliers en Totius werden erg beïnvloed door de Nederlandse en Engelse literatuur. In hun werk is de stijl van de Vlaamse dichter Guido Gezelle en de groep de Tachtigers goed terug te vinden. De schrijver Leipoldt was ook belangrijk voor de tweede taalbeweging. Hij schreef gedichten, romans, kinderboeken en kookboeken; hij heeft echter heel veel ook in het Engels geschreven.

De bloei van het Afrikaans kwam pas echt in de jaren '30 van de 20^e eeuw. Er komt dan een nieuwe generatie schrijvers en vooral dichters. Bekend uit die tijd zijn onder andere N.P. van

Wyk Louw, Uys Krige en Elisabeth Eybers. Van Wyk Louwes wordt gezien als een van de grootste Afrikaner dichters. Hij was van 1948 tot 1958 hoogleraar Zuid-Afrikaansletterkunde, geschiedenis en cultuur aan de universiteit van Amsterdam.

In 1975 is in Paarl het Taalmonument onthuld. Een monument dat herinnert aan het vijftig jarig bestaan van het Afrikaans. In het monument zijn twee teksten van belangrijke Afrikaner schrijvers gebeiteld, een tekst van C.J. Langenhoven en N.P. van Louw Wyk. De tekst van Van Louw Wyk is:

“Afrikaans is die taal wat vir Wes-Europa en Afrika verbind... Dit vorm 'n brug tussen die groot helder Weste en die magiese Afrika... En wat daar groots aan hulle vereniging kan ontspruit – dit is miskien wat vir Afrikaans voorlê om te ontdek. Maar wat ons nooit moet vergeet nie, is dat hierdie verandering van land en landskap as't ware aan die nuwe wordende taal geslyp, geknee, gebrei het... En so het Afrikaans in staat geword om hierdie nuwe land uit te sê... Ons taak lê in die gebruik wat ons maak en sal maak van hierdie glansende werktuig...”

9.2. Afrikaanse literatuur en skrywers

Een van de bekendste schrijfsters, zeker in Nederland, is Elisabeth Eybers. Ze werd in Klerksdorp in 1915 geboren en studeerde moderne talen aan de universiteit van Witwatersrand. Ze woonde vanaf 1961 in Amsterdam, nam de Nederlandse nationaliteit aan, maar bleef schrijven in het Afrikaans. Tijdens haar leven kreeg zij een heleboel belangrijke prijzen, waaronder de Constantijn Huygensprijs en de P.C Hooftprijs. In 2007 stierf ze in Amsterdam. Een andere belangrijke schrijfster is Ingrid Jonker, een manisch depressieve vrouw die een slechte relatie met haar vader had en zich verzette tegen het beleid van de Nasionale Party. Ze had een tijd een relatie met de schrijver André Brink. Voor de bundel *Rook en Oker* kreeg ze uiteindelijk een prijs in 1963, ze reisde daarna naar Parijs en ontmoette de schrijver Breyten Breytenbach. Terug in Zuid-Afrika zat ze in een kliniek, op een nacht liep zij de zee in, en spoelde dood weer aan. In 2009 komt een film uit over haar leven, genaamd *Smoke en Ochre*.

Andere beroemde schrijvers waren, en zijn Olga Kirch, D.J. Opperman, Uys Krige, I.D. du Plessis, Etienne Leroux en Antjie Krog.

André Philippus Brink (1935) is een Afrikaner schrijver. Hij schrijft zowel in het Afrikaans als het Engels en is professor Engels aan de universiteit van Kaapstad. Hij is momenteel een van de bekendste Afrikaner schrijvers. Hij behoorde tot de beweging die zich de “*Sestigers*” noemden, een groep met schrijvers die zich verzette tegen de Apartheid. Een zeer succesvol boek van hem is *'n Droë wit seisoen*. Een ander lid van de *Sestigers* was Breyten Breytenbach (1939), een Zuid-Afrikaans schrijver wiens levensgeschiedenis op zich al interessant en dramatisch is. Aan de universiteit van Kaapstad studeerde hij kunst. Omdat hij een fel tegenstander van de Apartheid was, verhuisde hij in de jaren '60 naar Parijs. Daar trouwde hij met een Franse vrouw met een Vietnamese afkomst, iets dat volgens de Apartheidswetten niet mocht, omdat zij van een ander ras was. Hij is een surrealist in zijn schrijfstijl, een schrijver met moderne ideeën en geïnteresseerd in het Zenboeddhisme. In Parijs verzette hij zich met de groep Okhela tegen de Apartheid. In 1975 bezocht hij illegaal Zuid-Afrika, hij werd verraden en wegens hoogverraad veroordeeld tot negen jaar gevangenisstraf. Na heel veel bemiddeling van onder andere de Franse regering werd hij in 1982 vrij gelaten, en kreeg hij de Franse nationaliteit. Breytenbach is beroemd door zijn gedichten en verhalen: *Die ysterkoei moet sweet* (1964), *Een seisoen in het paradijs* (1980), *Eklips* (1983) en *Lady One*

(2000). Verder is Breytenbach een kunstschilder met veel tentoonstellingen, onder andere in Parijs, Kaapstad, Londen, New York, Hong Kong, Amsterdam en Brussel.

9.3. Afrikaans en de Apartheid

Het Afrikaans werd en wordt altijd het meest in verband gebracht met de Apartheid, en heeft daardoor een negatieve bijnaam gekregen. Dit klopt uiteraard gedeeltelijk. Het Afrikaans was samen met het Engels de taal van de Apartheid. En omdat de ontwerpers van de Apartheid veelal Afrikaners zijn, is dit wel te begrijpen. Het is echter oneerlijk het Afrikaans op deze manier te bestempelen als een taal die alleen maar een racistische en gesegregerde staat weerspiegelde. Men moet niet vergeten dat ook de Engelsen net zo goed hebben bijgedragen aan de verschrikkingen en onaanvaardbaarheden van de Apartheid. Het waren uiteindelijk ook de Engelsen die talloze oorlogen met de zwarte bevolking voerden en tijdens hun bewind ook segregierend te werk gingen. Het is belachelijk een schuldige aan te wijzen, er zal echt niet één oorzaak zijn, daar is alles te complex voor. Maar ik ben er heilig van overtuigd dat het Afrikaans niet speciaal hoort bij de apartheid. Het heeft een rol gespeeld in de politiek, dat is waar. Maar anders kunnen we bijna elke taal aanwijzen als “slecht”. Want elke taal heeft een verleden en kan met negatieve gebeurtenissen in verband worden gebracht. Een aantal voorbeelden zijn het Portugees of misschien wel Nederlands als talen van slavernij, het Frans als taal van de bourgeoisie en het absolutisme, het Engels van het kapitalistisch imperialisme of het Duits tijdens het Nazi-Duitsland onder Adolf Hitler.

Het is zeker waar dat het Afrikaans met het Engels de talen van de Apartheid waren. Maar omdat de leden van de Afrikaanse regering grotendeels Afrikaans spraken, omdat het de meest gesproken blanke taal is en was en omdat jongeren tijdens de SOWETO opstand ook protesteerden tegen de invoering van het Afrikaans op scholen en vervolgens neergeschoten werden, ja daarom horen Afrikaans en Apartheid bij elkaar. En natuurlijk ook omdat Apartheid een Afrikaans woord is, dat over de hele wereld beroemd is geworden!

9.4. Afrikaans in het volkslied

Een speciale plaats neemt het Afrikaans volkslied in. In 1918 werd de tekst *Die stem van Suid-Afrika* geschreven door J.C. Langenhoven, M.L. Villiers componeerde de muziek. Pas in 1957 werd dit het officiële volkslied van Zuid-Afrika. De tekst:

*Uit die blou van onse hemel, uit die diepte van ons see,
Oor ons ewige gebergtes waar die kranse antwoord gee.
Deur ons ver-verlate vlaktes met die kreun van ossewa -
Ruis die stem van ons geliefde, van ons land Suid-Afrika.
Ons sal antwoord op jou roepstem, ons sal offer wat jy vra:
Ons sal lewe, ons sal sterwe - ons vir jou, Suid-Afrika
In die merg van ons gebeente, in ons hart en siel en gees,
In ons roem op ons verlede, in ons hoop op wat sal wees,
In ons wil en werk en wandel, van ons wieg tot aan ons graf -
Deel geen ander land ons liefde, trek geen ander trou ons af.
Vaderland! ons sal die adel van jou naam met ere dra:
Waar en trou as Afrikaners - kinders van Suid-Afrika.
In die songloed van ons somer, in ons winternag se kou,
In die lente van ons liefde, in die lanfer van ons rou,
By die klink van huweliksklokkies, by die kluitklap op die kis -
Streel jou stem ons nooit verniet nie, weet jy waar jou kinders is.
Op jou roep sê ons nooit nee nie, sê ons altyd, altyd ja:
Om te lewe, om te sterwe - ja, ons kom Suid-Afrika.*

*Op U Almag vas vertrouend het ons vadere gebou:
Skenk ook ons die krag, o Here! om te handhaaf en te hou -
Dat die erwe van ons vad're vir ons kinders erwe bly:
Knegte van die Allerhoogste, teen die hele wêreld vry.
Soos ons vadere vertrou het, leer ook ons vertrou, o Heer -
Met ons land en met ons nasie sal dit wel wees, God regeer*

Dit was het officiële volkslied van Zuid-Afrika onder de Apartheid. Na de Apartheid, in 1994 was *Die roepstem van Suid-Afrika* saam met het oude verzetslied teen de Apartheid *Nkosi sikelel' iAfrika* (Heer, zegen Afrika) die nuwe volksliederen van Zuid-Afrika. In 1997 kwam er een nuwe grondwet en ook een nuwe volkslied. Een couplet uit *Die roepstem van Suid-Afrika* en uit *Nkosi sikelel' iAfrika* zijn toegevoegd bij het nuwe volkslied waar ook in het Zuid-Sotho en het Engels wordt gezongen. Het nuwe volkslied:

Xhosa en Zoeloe

*Nkosi sikelel' iAfrika
Maluphakanyisw' uphondo lwayo,
Yizwa imithandazo yethu,
Nkosi sikelela, thina lusapho lwayo.*

Zuidelijk Sotho

*Morena boloka setjhaba sa heso,
O fedise dintwa le matshwenyeho,
O se boloke, O se boloke setjhaba sa heso,
Setjhaba sa South Afrika - South Afrika.*

Afrikaans

*Uit die blou van onse hemel,
Uit die diepte van ons see,
Oor ons ewige gebergtes,
Waar die kranse antwoord gee,*

Engels

*Sounds the call to come together,
And united we shall stand,
Let us live and strive for freedom,
In South Africa our land.*

9.5. Grammatica en taalpurisme

In het Afrikaans is zeer sterk sprake van taalzuiveringen. Alhoewel het Afrikaans veel woorden uit andere talen heeft overgenomen, zoals het Portugees, Frans of Engels, vinden ze het belangrijk dat er puur Afrikaans wordt gesproken. Ze zijn er nog meer mee bezig dan de Vlaamse taalpuriteinen, erg heftig dus. Uit het Frans heeft men op creatieve manier de volgende woorden gemaakt: *motorhuis* (garage), *stort* (douche) en *afpersing* (chantage). Uit het Maleis komen de volgende woorden: *baie* (veel) van het woord banjak, *nooi* (meisje) van nonja en *piesang* (banaan). Uit het Portugees: *mielie* (maïs) en *sambreel* (paraplu) en brinjal (aubergine). Uit het Engels: *aflaai* (downloaden), *huurmotor* (taxi), *rekenaar* (computer), *webwerf* (website) en *woonstel* (flat). Maar ook woorden uit het Nederlands zijn veranderd of hebben een andere betekenis gekregen, zo betekent het Afrikaanse *laf* bij ons stom, is het Afrikaanse *amper* bijna, *verneuk* betekent “voor de gek houden” en een *leraar* noemen wij een predikant. Zelfs *AIDS* (*Acquired Immunity Deficiency Syndrome*) heeft een andere naam, in het Afrikaans is het *VIGS* (*Verworwe ImmuniteitsGebrekSindroom*). Verder wordt e-mail *e-pos* genoemd.

Het Afrikaans heeft een aantal bijzondere en charmante eigenschappen. Een daarvan is de verkleinvorm, zo wordt mat *matjie*, aand (avond) *aandjie*, prent *prentjie* en voet *voetjie*. Vergeet echter bij de uitspraak niet dat je –tjie en –djie uitspreekt als –kie, het is dus aankie. Verder wordt –sch in een woord vervangen door een –sk, dus school wordt *skool*, en schreeuw *skreeu* (hier verdwijnt dus de –w). Wanneer het om –ch gaat verandert het in een –g, bijvoorbeeld toch wordt *tog* en achttien wordt *agtien*. De –z en –c worden meestal vervangen door een –s en een –k. –ij vervangt men door een –y, dus kijk wordt *kyk* en partij verandert in *party*. Grappig in het Afrikaans is de dubbele ontkenning, als er een ontkenning woord in de zin staat (*nie*, *niks*, *nooit*), dan staat er ook een dergelijk woord aan het einde van de zin. Bijvoorbeeld *Jy let nie op nie* en *Niemand het 'n woord gesê nie*.

Gedichten

Het leren van het Afrikaans begon in het voorjaar. Met een klein boekje waarin helder de grammatica staat uitgelegd, leerde ik mijzelf de taal. Ik oefende ook de uitspraak met de CD die erbij zat, dit bleek echter veel moeilijker dan de grammatica. Ik was vrij teleurgesteld dat de uitspraak zo moeilijk voor mij was. Maar hoe kan het ook anders? Als je kennis maakt met een nieuwe taal of dialect is het toch niet normaal dat je die op het gebied van de uitspraak foutloos kan beoefenen. Het is veel lastiger dan het lijkt, iemand die weinig van de taal af weet zou zeggen dat het er op papier bijna hetzelfde als het Nederlands uit ziet. Ze weten echter niet dat de uitspraak zoveel moeilijker is, en dat het verstaan van het Afrikaans voor veel Nederlanders eveneens een zeer lastige zaak is!

In mei bestelde ik een woordenboek. Ik weet niet meer zeker waarom ik het toen bestelde, omdat ik het leuk vond al die Afrikaanse woorden in een boekje te zien, dat zeker! Maar ik was niet van plan een aantal gedichten in het Afrikaans te schrijven. Dat kwam later pas, in mei was ik er nog niet klaar voor. Maar toen ik in de zomervakantie volop het land Zuid-Afrika bestudeerde kriebelde het! Bladerend door een reisboekje, starend naar een landkaartje kwam de inspiratie. Ik begon een aantal zinnetjes op te schrijven, maar die eerste zinnen waren moeilijk. Ik schreef: "*In gedachte heb ik gereisd, gereisd door Zuid-Afrika, van de Tafelbaai, naar de wijnlanderijen.*" Nee, nee, nee! Hier was ik niet tevreden mee! Niet lang daarna, op 21 juli 2008 schreef ik vrij snel in het Nederlands een gedicht dat erg lijkt op het Afrikaanse gedicht *Suid-Afrika*. Een dag later werden een aantal dingen aan het einde van het gedicht veranderd en het hele gedicht werd vertaald naar het Afrikaans. Ik ben er uren mee bezig geweest! Maar dat einde, dat einde was niet goed. Uiteindelijk schrijf ik 23 juli de versie die bijna overeenkomt met het huidige gedicht. Terug in Nederland vroeg ik via het internet aan een Zuid-Afrikaanse of zij het gedicht wilde lezen en verbeteren. Dat deed zij! Ze was reuze enthousiast, en schreef dat ze door dit gedicht haar vaderland enorm miste! Dat was een geweldig compliment, verder was ik ook trots dat er maar enkele grammaticafouten in zaten, soms had ik woorden of delen van een zin in verkeerde volgorde gezet.

Daarna gebeurde er even niets. Pas in het najaar kwamen een aantal nieuwe gedichten, toen had ik pas echt de smaak te pakken. Zo schreef ik het gedicht *Lug* op een dag dat ik me niet zo prettig voelde. Het is misschien wel het mooiste gedicht geworden. Tijdens een treinreis schreef ik het gedicht in het Nederlands, en thuis wist ik het binnen een redelijk korte tijd te vertalen. Ik was er erg blij mee! Niet lang daarna kwam het gedicht *U blou is pragtig*, het is een ode aan het Yves Klein blauw waar ik nog altijd van onder de indruk ben. Bij dit gedicht veranderde iets, ik heb het grotendeels gelijk, uit mijn hoofd, in het Afrikaans geschreven. Na veel Afrikaans lezen en schrijven heb je steeds meer de grammatica onder de knie, en ontwikkel je een woordenschat. In oktober volgden een aantal gedichten waaraan je kunt afzien hoe sterk ik was geïnspireerd door de zee en het strand in Noord-Holland. Het gedicht *My dorstrek* is experimenteel, een verhaal gemaakt met een woordenlijst om de taal verder te ontdekken! Zo hoopte ik het Afrikaans beter te leren kennen, dichterbij te komen. Ook op dit resultaat ben ik erg trots.

Ik merk dat ik het steeds makkelijker vind om in het Afrikaans te schrijven. Soms kan ik me zo inleven, ben ik zo met de taal bezig dat ik zelfs in het Nederlands soms bepaalde woorden in het Afrikaans ga schrijven. Het wordt bijna een automatisme, heel grappig, maar niet de bedoeling. Het Afrikaans is een heerlijke taal om te lezen, te horen, maar vooral om in te schrijven. Het is eenvoudig maar toch moeilijk, het is flexibel, maar zeker aan bepaalde regels gebonden. Een taal waar ik in op ga, heel erg leuk! Het schrijven gaat door!

Om te laten zien wat ik de laatste tijd zelf produceerde heb ik dan ook met veel trots een aantal gedichten toegevoegd! Dit zal dan ook wel meetellen als “kunstzinnig” deel, een deel waar ik mijn creativiteit laat zien. Ik hoop dat mijn lezers ervan zullen genieten.

Duiner

Ek is 'n duiner
verpulver die sand
onder my skoen
ek vang skulps
met my oog
stileer gras
maak dit tot 'n
wildernis, duine
polys die kus
filter sand uit die see
ek is 'n vlieënier
wat sy voertuig bedwing
my oor neem op
laat die see nog meer suis
ek is 'n duiner
'n viseter
'n soutsnuier
betas sand en gras
'n duiner
'n strandloper
'n uitwaaier

Die meeue

Die meeue vlieg
die meeue skreeu
oor die dyk se teerpad
die grys van die hemel
het weerkaats in die see
die reënwind
die klemmingheidjie
blaas skoon
blaas skoon
maak koud
en die see se rus
maak alles stil
maak 'n eind
aan ons heerskappy
maak 'n begin
begin van chaos

My dorstrek

Maak die kleefband los
maak die kleefband los
luister tog
“oepsie” bestaan nie
alles het nou gebeur
alles is bottoe
alles is op die briek
vryheid is lewe
julle geraas
julle kwaadwilligheid
alles ’n gier
’n jaagtog
’n hysbak sonder mense
ek is ’n skoelapper
’n bulletjie met ’n bossiekop
Ek flirt met my puissie
’n laventelhaan
met my serp en baadjie
in my eie dwarrelwind
maak ek ’n dorstrek
voel my kaalbas
en jy luggie
jy liegstorie
jy bielie
jy jellievis
my hartlam in ’n hempie
ek het nie woema nie
beweeg my keerwal
vryheid is lewe
spring in my mallemeul
verberg die briek
laat my ’n rekkie syn
as ’n strooitjie
swaai in die lug
’n swierbol
’n tjokkertjie
laat los
bietjie dryfgkrag
my drarrelwind
ek kyk
ek sien jou
en bevry myself
uit my eierdop

Dit is de vertaling van het gedicht My dorstrek. De vertaling probeert zo dicht mogelijk te komen bij de werkelijke betekenissen van het gedicht in het Afrikaans. Om de vormgeving van het gedicht een beetje mooi in te richten, heb ik een aantal keer een paar woorden op een nieuwe regel gezet.

Mijn woestijntocht

maak het plakband los
maak het plakband los
luister toch
vergissing bestaat niet
alles is nu gebeurd
alles is potdicht
alles op de rem
vrijheid is leven
jullie lawaai
jullie kwaadwilligheid
alles een gril
een achtervolging
een lift zonder mensen
ik ben een vlinder
een jongetje
met ongekamde haren
flirt met mijn puistje
een dandy
met mijn sjaal en colbert
in mijn eigen wervelwind
maak ik een woestijntocht
voel me bloot
en jij briesje
jij leugen
jij kanjer
jij kwal
mijn lieveling
in een T-shirt
ik heb geen pit
beweeg mijn stuwdam
vrijheid is leven
spring in mijn carrousel
verberg de rem
laat mij een elastiekje zijn
als een strohalm
zwaai in de lucht
een losbol

een kereltje
laat los
beetje drijfkracht
mijn wervelwind
ik kijk
ik zie je
en bevrijd mijzelf
uit mijn eierdop

U blou is pragtig

U blou is pragtig
is onwaarskynlik
u blou van die wêreld
blou van oneindigheid
blou van 'n idee
van ek-stop-nie
ek-gaan-altyd-verder
wat oorweldigend
hierdie blou lei
'n eie lewe
blou vir my oë
blou van asuur
asuur-en-nog-iets
sien jy my nie sweet nie
warm hê bij jou

My sig is te konserwatief
my ligaam te styf
jy suig my op
jy hou my vas
u blou is pragtig
gee my so spons
alleen maar blou
ek het jou skoonheid
jou kleur gesien-sien
jou oneindigheid
nou, in my vertrek
ek wil jou vaslê
vaslê in my kop
behou achter my oë
u blou is pragtig
ek wil by jou bly
langs jou hang
in jou kruip
ons is saam
ons kleur is blou

Lug

Ek wil lug
lug onder my dek
my mantel met vleugel
deur my vel
in my vel
die omslag
wat ek vleis noem
randjie van my lyf
'n omhulsel
'n huid
liggaam van my
om persoon te wees
'n iets
bietjie persoonlik
bietjie vir elkeen
vir jou
vir die ander
die wêreld om my heen
gee my lug
beweeg na my
waai na my
blaas, hoes
dans na my
maak 'n draai
om jou eie as
ek kry dit warm
en kry dit koud
ek rol deur die duin
dryf in die see
maar ek wil lug
vlieg, swewe, niks
wind in my hare
in my kop
my ligaam: roes
werwel-die-werwel
ek wil lug
lug in my lewe
lug om my heen
lug
ek wil lug

Suid-Afrika

Ek het heimwee
Heimwee na die Kaapland
Land met jou verskillen
met jou veelsydigheid
ek het jou nooit gesien nie
maar ken jou baie goed

Ek skreeu oor die oseaan:
"Hou my vas
ontvou jou vir my
laat jou skoonheid
laat jou wonde sien
bring my in ekstase
laat my nooit meer los nie"

Oh land van baie verskillen
staat van al die gesigten
gee my 'n bietjie kleur
toon met trots jou land
laat my tog ontdek
ek wil toeskouer syn
geen toeris
geen nuwe veroweraar
Ek sta by die Tafelberg
alles in my droom
in gedagte werklik
daar is die wynland
die halfwoestyn Karoo

Ek is in die Vrystaat
ek besoek Pretoria
reis deur Zoeloeland
na die Oos-Kaap
van die Limpopo
deur Mpumalanga
Safari in die Krugerpark

As swerwer in Johannesburg
ek is gevangene op Robbeneiland
'n militêr in die Boereoorlog
'n swartman in Soweto
ek het ontwerp die apartheid
'n kappertjie by die kus
'n volstruis in Oudtshoorn
'n springbok tussen renosters
ek is Afrikaner met 'n banjo
'n piesang met blatjang

'n witmens met 'n sambreel
'n Kaapse moslem in die Bo-Kaap

Ek is alles saam
van Riebeeck tot Mandela
van Matjieshuis tot woonstel
in my gedagte ek is by jou
ek verlang na jou
ek vlug na jou
ek vlieg oor die land
voel my voëlvry

Moenie sien my as vreemdeling nie
ek is nie 'n toeris nie
ek ken jou
maar jij sien my nie
dis 'n eindelose soektog
ooit vind ek jou
Suid-Afrika
ek sal jou ontmoet.

Bonte boeken

Het is half oktober, de 17^e alweer. Tijdens mijn vakantie in Noord-Holland bezoek ik met mijn familie de stad Hoorn aan het IJsselmeer. Een van de oude VOC-steden, een stad met een rijk verleden, een stad vol grachtensteegjes en herenhuizen. Als toerist prachtig om te zien! In de Muntstraat ligt een winkel met tweedehands en antiquarische boeken, genaamd Bonte Boeken. Uiteraard zeer geïnteresseerd ga ik naar binnen in de hoop hier wel boeken te vinden van de Zuid-Afrikaanse schrijver Breyten Breytenbach. Het is echter niet gemakkelijk van deze schrijver boeken te vinden, en als je eens boeken van hem vindt zijn ze vanuit het exotische Afrikaans vertaald naar het koude, hardere Nederlands. Ik ben zelfs in De Slegte in Amsterdam geweest, de collectie Breytenbach boeken was daar ook zeer magertjes voor zo'n enorme zaak. Verder zijn de boeken duur voor oude, beschadigde, stinkende boeken. Zeer teleurstellend!

Ik kwam dus binnen in het boekenpand. In de winkel stond een oudere man met een grote rode neus, een bruine ribbroek, een wollen trui met een koltrui daaronder en bruine, stoffige leren instapschoenen. Je zag het gelijk: een interessante man! Gelijk vroeg ik hem of er boeken waren van de befaamde Afrikaner schrijver Breytenbach, de man dacht na, dacht na. "Die is toch nog niet zo lang geleden overleden in Amsterdam" zei hij; daarop volgde een kleine chaotische situatie waaruit bleek dat de man het over iemand anders had. Na even nadenken zei ik: "U bedoelt Elisabeth Eybers?" En ik had gelijk. Breytenbachs werk kende hij niet zo goed, hij had een paar boeken lang geleden gelezen, maar dat Breytenbach dichtte, daar was hij niet van op de hoogte.

Uiteindelijk stonden er op de boekenplanken een aantal prima boeken van Breytenbach, ze zagen er goed uit en hadden ook nog eens een mooie prijs. Helaas vertaald naar het Nederlands en niet in het Afrikaans maar toch, het was alleen de bedoeling om het werk van Breytenbach te leren kennen voordat ik over twee weken hoogstwaarschijnlijk met hem kennis zou maken. De boeken: *De andere kant van de vrijheid* (essays en werkboek) en *Een seizoen in het paradijs* wekten mijn belangstelling en waren ook de boeken die ik kocht. De oude boekverkoper vertelde vol verve over taal en zijn verleden. Hij had Nederlands gestudeerd en was docent geweest, op het Lyceum in Hoorn maar ook in Suriname. Uit zijn verhalen was te horen hoe erg deze man een taalfanaat was, hij zocht naar Afrikaanse poëzie, vertelde dat hij tijdens zijn jeugd op school leerde over de Tweede Boerenoorlog en zong het liedje Sarie Marais: "O bring my terug na die ou Transvaal, daar waar my Sarie woon." Van hem krijg ik twee boeken uit het begin van de twintigste eeuw cadeau waar Afrikaanse gedichten en verhalen in staan. Zo kom ik het verhaal *Die Houtryer* van J.L. van Schaik en het gedicht *Trouw* van Jan F.E. Celliers tegen.

Wat vond ik het prachtig om met deze geleerde man te spreken, wat voelde ik me dom. In de tijd dat ik zijn, of beter gezegd zijn dochters winkel bezocht maakte ik schijnbaar bij de 83 jarige man heel wat los. Hij was ontzettend enthousiast en wilde zijn passie, taal en geschiedenis van taal, graag met mij delen. Hij was blij, ik was blij! Ik had twee Breytenbach boeken in prima conditie voor een mooie prijs, plus twee oude boekjes met een paar Afrikaanse gedichten, een vriendelijk gebaar. En de oude man, die heeft een diepe indruk achter gelaten.

Taal

Een van de belangrijkste eigenschappen van een cultuur is toch wel de taal. Taal is een vorm van kunst, een prachtig studieobject, iets dat kan tornen aan beeldende kunst, aan muziek, theater, de natuur, alles om ons heen. Daar hoort taal zonder twijfel bij, en dan heb ik het over taal zoals die is, zoals die wordt gesproken. Dan zijn we nog niet eens toegekomen aan literatuur, aan de proza en poëzie die in het algemeen wel als kunst worden ervaren.

Zo kan ik het Nederlands iets prachtigs vinden, alleen al de diversiteit die je aantreft op het gebied van taalgebruik en accenten. Mooi om zoveel verschil te horen, en leuk om te weten dat iedereen een ander taalgebruik heeft, iedereen zegt iets net iets anders. Dat is ook precies wat ik in mijn eigen taalgebruik probeer te ontdekken, datgene dat mij van anderen onderscheidt, en daar dan verder op in gaan. De grenzen opzoeken in je taal, zoeken naar een bepaalde lijn in je eigen teksten en gedichten. Dat zoeken, heb ik altijd wel gedaan, maar het werd alleen maar erger, heftiger, grotesker... Het werd versterkt door het Afrikaans, een halfcreoolse taal, een buigzame, inspirerende, verfijnde koker van draden in verschillende kleuren. Volgens velen een van de symbolen van Apartheid, naar mijn mening: een verlengstuk van een multiculturele cultuur. Al moet ik zeggen dat ik het beleid van de Apartheidspolitici zeker niet goedkeur. Het is alleen een vreemde zaak achteraf nog steeds vol te houden dat het Afrikaans voor altijd geïnfecteerd zou zijn met een racistisch karakter.

Het is lastig om zo te vertellen waarom het Afrikaans me zoveel doet. Het is iets dat niet aan de buitenkant, maar meer binnen in mij verscholen zit. Laat ik maar beginnen over mijn principes, mijn eigen ideeën over het gebruik van het Nederlands, waar mijn moedertaal niet aan voldoet en het Afrikaans wel. Ik ben van mening dat, en dit is bijna Apartheidstaal, een taal op een bepaalde manier “zuiver” moet zijn. Dat wil zeggen, dat invloeden van buitenaf, woorden uit bijvoorbeeld het Engels vernederlandst zouden moeten worden. Een soort taalpurist. Een taal is mooi zoals die is, elementen uit andere talen in je eigen taal gebruiken is niets anders dan een soort cultuurontwrichting. Dat klinkt erg extreem, maar het is gewoon jammer dat het gebeurt. En misschien is het vreemd om dat te horen als je weet hoe geïnteresseerd ik ben in andere culturen. Nu moet je dus ook niet denken dat ik een aanhanger ben van extreemrechtse politiek die het niet kan verdragen dat invloeden van andere culturen de Nederlandse samenleving veranderen. Dat zeker niet! Alleen, taal is iets anders. En juist ook daarom is het Afrikaans zo prachtig! Een taal die wel invloeden uit andere talen heeft binnen gelaten, zoals het Maleis en Engels, en die op haar eigen manier mee gaat met de tijd. Waar we in Nederland worden volgegooid met interessant taalgebruik als computer, downloaden en manager, daar gebruikt men in het Afrikaans gewoon *rekenaar*, *aflaai* en *bestuurder* voor. Waarom nemen we zoveel woorden uit het buitenland over? Geen idee, gebrek aan fantasie om zelf een nieuw woord te bedenken, of lopen we rond met het vreemde idee dat we dan internationaler overkomen? In het veel conservatievere Zuid-Afrika verwijderd men woorden uit andere talen en verzint er zelf nieuwe voor, zij hoeven niet zo nodig een Engels woord om internationaler over te komen, de meeste van hen spreken in ieder geval Afrikaans en Engels en zijn dus bijna of zeker net zo talig als in Nederland.

Maar nu toch terug naar het Afrikaans. Prachtig, een taal met een zodanig bijzonder karakter. Een vasthoudendheid dat ze een eigen taal hebben en daar trouw aan blijven. Maar wat vooral mooi is zijn de kleine dingen. De verkleinvorm, de dubbele ontkenning en bepaalde “vereenvoudigingen”, bijvoorbeeld van werkwoorden. Het lijkt vaak zo op het Nederlands, al betekenen sommige woorden heel wat anders. Het Afrikaans heeft iets bijzonders, iets Nederlands, iets Engels, iets Maleis, Portugees, iets van de Khoikhoi, beetje van alles. Heel

speciaal! Een beetje koud, stug Nederlands dat door vereenvoudigingen, door Maleis, Khoi en Portugees warmer is gemaakt. Warmer en buigzamer, er zijn weer andere dingen mee te doen. Afrikaans is een taal die je vaak verrast, die exotisch overkomt; soms een beetje mysterieus klinkt, die je laat lachen, die je laat nadenken. Het is een taal van aardappels, *blatjang* (chutney), *piesang* (banaan) en lam. Een heerlijk gerecht vol variatie en eigenaardigheden. Ik kan het alleen maar aanraden. Smakelijk en geniet!

Breytenbach

Eindelijk was het dan zover, zaterdag 25 oktober 2008, vandaag zou ik misschien wel Zuid-Afrika's grootste schrijver ontmoeten. Gelukkig was ik op tijd, al dacht ik dat ik te laat was en kwam ik met een hoog tempo de zaal van de Bonbonnière binnen stormen, de zaal was nog half leeg.

Thuis had ik alles al voorbereid, een soort interview gemaakt, allemaal in het Afrikaans omdat ik niet wist of hij alles in het Nederlands wel zo goed zou begrijpen. Ik was een beetje zenuwachtig omdat ik al aan zag komen dat ik in stuntelig Afrikaans met hem zou gaan praten, mijn hoofd verscholen achter mijn papiertje. Het zou echter ook een zeer interessante avond worden, schrijvers uit Mexico, India, Noorwegen, China, Duitsland, Nederland en natuurlijk Zuid-Afrika waren naar Maastricht gekomen om eigen werk voor te lezen. Aan het einde van deze *Maastricht international poetry nights* zou Breyten Breytenbach de Hans Berghuisstok voor Poëzie 2008 krijgen.

Toen ik al op mijn stoeltje zat, en het programma van deze avond doornam zag ik plotseling Breytenbach binnen komen. Ik herkende hem aan zijn baardje, ik had hem al op de achterkant van zijn boeken gezien. De blijdschap, maar ook de onrust beheerste mijn lichaam. Bijna gelijk besloot ik tot actie over te gaan. Een oud-Nederlandsdocent had een ontmoeting tussen Breytenbach en mij gearrangeerd. De man vertelde mij dat ik op mijn hurken naast Breytenbach moest gaan zitten, en dat ik dan met hem spreken kon. Ik ging zitten, en zat, en zat. Breytenbach zat naast mij op een stoel en was druk in gesprek met een keurige dame. Breytenbach schreef in het boek van de dame, zij leek een heel verhaal te dicteren in het Frans. Het duurde nog even, ik had mijn zenuwachtige toestand onder controle. Na een tijdje zag Breytenbach mij zitten, ik stelde mij voor, hij gaf een harde hand; waarschijnlijk omdat ik verwachtte dat hij het wel zou verstaan zei ik in het Nederlands dat ik in de pauze graag met hem wilde spreken, dat vond hij goed. Ik ging weer zitten op mijn plaats, de pauze was het meest geschikt om met hem te spreken omdat de avond binnen enkele minuten geopend zou worden.

De avond, die uiteindelijk een lange zit zou worden, begon met leerlingen van de Maastrichtse Toneelacademie die een ode brachten aan een Vlaamse schrijver. Ik keek nog eens goed rond, behalve enkele jongeren en de leerlingen van de Toneelacademie leek ik een van de enige die nog geen grijs haar had. De belangstelling was groot, al lag de gemiddelde leeftijd dan misschien ook rond de pensioengerechtigde leeftijd; het maakte mijn aanwezigheid alleen maar exclusiever.

Toen was het dan eindelijk zover, pauze! Ik snelde naar voren, alwaar Breytenbach ook al uit zijn stoel overeind was gekomen. Ik hoefde geen Afrikaans woord met hem uit te wisselen, hij sprak gewoon Nederlands. Ik stelde voor om iets verderop te gaan staan, omdat zowel het gepraat als de bewegende mensenmassa om mij heen nogal irritant waren. Niet ver van de bar gingen we samen aan een tafeltje staan. Gelijk ging ik, zonder me voor te stellen, in een vlaag van warrigheid over tot actie. Ik vroeg hem wat hij aantrekkelijk vond aan het Afrikaans. Daarop antwoordde hij dat hij het een hele soepele, creoolse taal vond waar je veel mee kon doen. Toen kwam ik erachter dat ik mijzelf voorbij snelde, ik reduceerde mijn chaotische gedachten en woordenstroom, rustig legde ik uit wie ik was en dat ik zo ontzettend geïnteresseerd en geraakt was door het Afrikaans. Mijn moeder, die ook mee was gegaan was erbij komen staan, ik stelde haar aan hem voor en ze nam uiteindelijk van Breytenbach en mij een foto. Ik was zo ontzettend brutaal om aan een grote dichter eigen gedichten te geven. Hij

stelde het zeer op prijs dat hij de gedichten mocht zien, en zei dat het heel goed Afrikaans was. Toen ik hem vertelde dat hij de uitgeprinte papiertjes mocht houden, was hij erg vereerd en maakte een kleine buiging.

Meerdere keren bekeek ik Breytenbach goed. Hij zag er goed uit, hij had een klein baardje en donker grijs haar. Klein was hij ook niet. Hij had een rood hemd aan met een kraagje tot tegen zijn nek; hij droeg een donker jasje met een speldje erop. Op het speldje was een afbeelding van de Amerikaanse presidentskandidaat Barack Obama te zien. Het was duidelijk, na zoveel jaren strijd tegen Apartheid predikte Breytenbach voor wereldvrede, vrijheid en gelijkheid.

Hij ondertekende twee van mijn boeken. In het boek *De andere kant van de vrijheid* schreef hij: *“Voor (Vir) Jamie met hartlike Afrikaanse groete – en my beste wense vir die verdere ontwikkeling Breyten Breytenbach Maastricht '08.”*

In het boek *Lady One* schreef hij:
*“Vir Jamie
Baie dankie. Sterkte!
Kirislam!
Breyten Breytenbach
Maastricht, '08”*

Toen maakte ik een einde aan mijn gesprek met hem, hij bleef aan het tafeltje staan en ik bij mijn moeder. Niet lang daarna besloot ik voor haar en mezelf een glas Fanta te halen bij de bar. In gedachte stond ik te wachten tot ik geholpen werd, toen ik na een tijdje naast me keek zag ik Breytenbach weer staan. Hij wilde graag iets voor mij bestellen, dat deed hij graag. Alweer was ik een beetje brutaal door te zeggen dat ik, maar ook mijn moeder een glas Fanta wilden. Hij deed het graag, dat zag ik. Nog even spraken we samen, hij ging terug naar zijn tafeltje, ik naar de mijne. De avond ging verder. In het Noors, Duits, Nederlands, Engels, Spaans en Chinees kwamen gedichten voorbij.

De volgende pauze moest ik echt even plassen, het was al een tijd geleden dat ik voor het laatst een toilet gezien had. Toen ik van het toilet weer de trappen omhoog liep stond daar alweer Breytenbach. Toen hij me zag kwam hij naar me toen; “Gaaf u al weg?” zei hij met een leuk accent, waarop ik antwoordde dat ik alleen naar de wc had gemoeten. Hij nam me mee terug de zaal in, hij wilde me voorstellen aan een redactrice van uitgeverij Podium in Amsterdam. De redactrice bleek ook zeer geboeid te zijn door het Afrikaans. Ze was een van de jongere mensen in de zaal, net afgestudeerd. Samen spraken we over het Afrikaans en over schrijvers. Het was erg leuk me haar te spreken, ik beloofde haar mijn werkstuk op te sturen.

Toen kwam na de laatste pauze de finale van de avond. Breyten Breytenbach kreeg de poëzieprijs, de Hans Berghuisstok. Na de uitreiking las hij voor in uit eigen werk. De eerste gedichten in het mooie, soepele Afrikaans, de laatste in het veel internationalere Engels. Het was niet vreemd dat Breytenbach de prijs kreeg voor zowel zijn veelzijdig oeuvre als voor zijn positieve levensopvatting. Zijn werk, dat vaak experimenteel is, kunnen we als iets bijzonders in de wereld van de literatuur zien. Maar ook zijn leven, zijn acties tegen Apartheid en zijn zevenjarige gevangenschap, maakt van hem een overwinnaar, een man die doorgaat met zijn gevecht tegen onderdrukking en ongelijkheid. Het maakt van hem de ideale persoon

om een dergelijke prijs te winnen. Na afloop feliciteer ik Breytenbach nog met zijn prijs en bedank ik hem voor zijn aandacht; mijn doel is meer dan bereikt.

Verzadigd ga ik naar huis. Ik ben nog steeds erg enthousiast over onze ontmoeting en vond het een eer om met hem te spreken. Afgelopen zomervakantie had ik al uitvoerig over hem gelezen in het boek *Leeftocht* van Adriaan van Dis. Van Dis was na drie maanden dubbele longontsteking te ziek om met mij te spreken, hij had het ook zeker veel te druk, jammer. Maar leuk dat ik uiteindelijk Breytenbach heb ontmoet, de man die Van Dis inspireerde Afrikaans te gaan studeren. Met een warm gevoel denk ik terug. Een zeer geslaagde avond! Maar als ik thuis kijk in een van mijn ondertekende boeken lees ik *Kirislam*, *Kirislam*, ik had het woord nog niet eerder gezien. Als ik het woord opzoek vind ik geen antwoord. *Kirislam*, geen idee wat het betekent. Ik zoek, ik vraag, ik denk na. Breytenbach heeft een mysterie achtergelaten in mijn boek. Ik zucht.

Conclusie

Ook al doe ik het liever niet, omdat ik nog steeds volhoud dat ik geen hoofdvraag heb, ik zal toch nu vertellen in hoeverre de Zuid-Afrikaanse cultuur door onze West-Europese culturen is beïnvloed. Zuid-Afrika is een land met meerdere culturen, weer heel anders dan die van de Verenigde Staten. De Verenigde Staten zijn samen een land dat gedomineerd wordt door blanken en een cultuur heeft die ontstaat uit vele anderen, zo zijn er blanken van verschillende afkomst, is er de zwarte bevolking en Aziatische bevolking die samen een samenleving maken. In Zuid-Afrika is dat anders, het is een land met een meerderheid van zwarte bewoners, een land waar we spreken van verschillende culturen, en niet een mengelmoesje, daar is het racistisch verleden nog te vers in het geheugen voor.

Vanaf het moment dat de Nederlanders een verversingsstation vestigden bij Kaap de Goede Hoop beïnvloedden zij de Afrikaanse culturen. De Nederlanders, later Afrikaners trokken steeds meer het binnenland in en verstoorden de harmonie waarin de zwarte bevolking leefde. De Afrikaners, maar ook de Britten vochten in bloedige oorlogen tegen de zwarte bevolking. Zeker na de oorlogen, landonteigening en industrialisatie moest de zwarte bevolking zich aanpassen aan de blanke bevolking, wat destijds de ondergang van hun beschavingen inluidde. De zwarte bevolking moest luisteren naar de bevelen van de blanke overheersers, omdat ze geen land meer hadden moesten ze in steden of op het gebied van blanken wonen en onder hen werken. De meerderheid van de blanken, de Afrikaners, waren calvinisten. Zij geloofden in de predestinatieleer, het idee dat hun eigen, Afrikaner volk, tot het uitverkoren volk behoorde. Anderen, zoals de zwarte bevolking of kleurlingen waren het “mindere” of zelfs verdoemde volk. Deze predestinatieleer, het extreme superioriteitsgevoel, was een van de oorzaken van discriminatie en zelf de Apartheid.

Ik volgde de Afrikaners verder nadat de Britten de Kaapkolonie innamen. De Afrikaners, ontevreden over de Britse heerschappij over Zuid-Afrika, besloten massaal de kolonie te verlaten en zich in het binnenland te vestigen. In de binnenlanden van Zuid-Afrika stichtten zij republieken, die na de ontdekking van goud en diamant in conflict kwamen met de Britten. In de Tweede Boerenoorlog verloren de Afrikaners van de Britten, niet lang daarna begon een periode van tachtig jaar waarin Afrikaners regeerden over Zuid-Afrika. Het was vooral de zwarte bevolking die de Tweede Boerenoorlog verloor, hun rechten werden steeds meer afgenomen. Maar de zwarte bevolking kon niets aan de toestand veranderen, het was de blanke bevolking die stemrecht had, en in 1948 kwam de Apartheid. Een ontzettend oneconomisch, belachelijk, afschuwelijk segregierend systeem dat ervoor zorgde dat het blanke volk de macht in handen had. Steeds meer rechten verloor de zwarte, maar ook de Indische en gekleurde bevolking. Onder de Nederlander Hendrik Verwoerd bereikte het Apartheidsysteem een hoogtepunt, de zwarte bevolking moest wonen in “thuislanden”, dor en onvruchtbaar land dat indirect toch werd bestuurd door het blanke Zuid-Afrika.

Maar na de moord op Verwoerd ging het steeds slechter met Zuid-Afrika. Vooral de westerse wereld zag het Apartheidsregime als een schending van de mensenrechten, meerdere malen keurde men het blankenbestuur af en er kwamen zelfs sancties tegen het land. Maar door de Koude oorlog was de wereld een beetje afgeleid, en kon Zuid-Afrika verder met haar segregatie. Door onrust in Zuid-Afrika onder vooral de zwarte bevolking en door de slechter wordende economie verloor de partij van de Apartheid, de Nasionale Party, steeds meer stemmers, partijen die nog rechtser dan de Nasionale Party waren, kwamen in opkomst. In 1990 besloot men daarom om de Apartheid zelf af te schaffen, in de hoop dat de Nasionale

Party tijdens de democratische verkiezingen veel stemmen zouden krijgen. Maar het vertrouwen van niet-blanken in blanken was ernstig geschaad! De zwarte partij, het ANC won de verkiezingen en probeert sindsdien ongelijkheid en discriminatie te bestrijden. Het is de bedoeling dat Zuid-Afrika zich nu meer richt op het Afrikaans continent. De Europeanen hadden met hun segregatie een reusachtige stempel gedrukt op de samenleving van Zuid-Afrika. Het is nu aan de democratisch gekozen regering het verleden te onthouden en te streven naar een gelijk, multicultureel Zuid-Afrika. Maar nog steeds weten de blanken grote invloed uit te oefenen op dit land, toen blanken hun privileges zagen verdwijnen besloten zij uit angst voor een zwarte, Afrikaanse staat te vertrekken. Dit zorgde ervoor dat de economie een klap te verwerken kreeg, het waren vooral de blanken die goed opgeleid waren en veel geld hadden.

Maar het was ook vooral de industrialisatie en de kunst uit Europa die Zuid-Afrika erg beïnvloedde. Zowel de oude als nieuwe architectuur is veelal ontworpen naar Europees idee. Zo zijn er ook de bouwstijlen Kaap-Hollands, Georgian en Victoriaans. De schilderkunst is tegenwoordig zowel geïnspireerd door westerse stijlen, als door eigen Afrikaanse stijlen. De muziek in Zuid-Afrika is een mengelmoesje van vanalles en nog wat. Er is natuurlijk de Afrikaanse traditionele en Europese Klassieke muziek, maar tegenwoordig worden verschillende muziekstijlen met elkaar gemixt. De muziek is erg geïnspireerd op die van de Verenigde Staten, verschillende stijlen door elkaar heen. Het Europese element is vooral terug te vinden in de taal, dat is meestal Engels en ook wel Afrikaans.

De talen Engels en Afrikaans zorgen dat Zuid-Afrika nog verbonden blijft met Europa, en vooral ook met de rest van de wereld. Veel plaatsnamen in Zuid-Afrika klinken erg Europees, daar heeft de regering een aantal namen willen veranderen in namen afgeleid van de originele talen van Zuid-Afrika. De taal is iets lastigs, het maakt van Zuid-Afrika bijna een land met een internationaal karakter, dat is positief. Maar het is ook zware bagage, het is een stukje Europa dat niet los wil laten. Alsof de overheersers stiekem nog een beetje gebleven zijn.

Bedankt!

Er zijn een heleboel mensen die ik graag zou willen bedanken voor de hulp die zij mij hebben gegeven bij het maken van mijn eindwerkstuk! Allereerst bedank ik mijn begeleidster Jeanneke Brosky voor haar hulp. Al voordat zij mijn begeleidster was, sprak ik met haar over mijn ideeën over het maken van een eindwerkstuk waarin ik het zou hebben over het Nederlands buiten Europa. Dat werd uiteindelijk het Afrikaans, een werkstuk over taal, dat uiteindelijk over heel Zuid-Afrika zou gaan. Jeanneke was altijd bereid om gesprekken met mij te voeren, om me tips te geven en om mijn stapels werk na te kijken, het ging zo ver dat ze zelfs haar vriend liet koken, om mijn werk na te kijken. De begeleiding ging prima, de samenwerking was geweldig. Twee gemotiveerde mensen, die hun “werk” beiden serieus nemen. Daar wil ik Jeanneke ook erg voor bedanken, haar motivatie en interesse, maar ook striktheid werkten in mijn proces, van een vaag idee naar een echt boekwerk, erg positief! Fantastisch!

Verder zijn er nog een heleboel andere mensen die ik zou willen bedanken. Zo is er mijn familie die mijn eindeloze verhalen heeft moeten aanhoren over het land en de cultuur van Zuid-Afrika. Ik wil mijn familie bedanken voor hun hulp en interesse, ze hielpen mij met het maken van de vlag van Zuid-Afrika, het fotograferen van foto's terwijl ik mijn gevoelens voor Zuid-Afrika via schilderen op doek wilde vastleggen en ze moedigden mij aan als ik werkte aan mijn werkstuk of de gedichten. Ik wil het Zuid-Afrika Huis in Amsterdam bedanken voor hun gastvrijheid, en voor het feit dat ik daar een hele dag heb mogen doorbrengen op zoek naar informatie. Ik wil een Zuid-Afrikaanse bedanken voor haar hulp, omdat zij de gedichten die ik schreef verbeterde waar dat nodig was. Ik bedank ook hartelijk de schrijver Adriaan van Dis, die zijn boek *Leeftocht* door een medewerker van zijn uitgeverij Augustus naar mij liet opsturen om mij zo meer te laten lezen over Zuid-Afrika en het Afrikaans. En de schrijver Breyten Breytenbach die zo enthousiast was en vol verve met mij over zijn vaderland en het Afrikaans sprak.

Nawoord

Mijn onderzoek naar de cultuur, de geschiedenis en het land Zuid-Afrika was voor mij een chaotische, drukke maar wel een vruchtbare periode. Chaotisch en druk, omdat ik moeite had de goede bronnen te vinden, en door gebrek aan geschikte informatie te laat ben begonnen met het schrijven van teksten. Vruchtbaar, omdat de informatie die mij bereikte ervoor zorgde dat ik op een andere manier naar de wereld om mij heen ging kijken. Vruchtbaar omdat ik het land en de cultuur opzocht als een spons; een unieke ervaring. Zuid-Afrika is een terrein geworden waar ik een nieuwe wereld heb ontdekt. Een wereld van verschillende volkeren en culturen, een wereld die nu in harmonie hoopt samen te leven.

Het was voor mij een reis naar een land waar ik nog nooit was geweest, een land waar ik zeker ooit naartoe zal gaan. Ik ken de kleuren van het land, alleen de geur ontbreekt, en dat is een gemis.

Al lijkt mijn onderzoek en werkstuk nu afgesloten, in werkelijkheid gaat mijn ontdekkingsreis door. Dit is het begin van een relatie, een mooie verbinding tussen het land en mij; een band met een land, een volk en een cultuur die alleen maar zal groeien.

Baie dankie Suid-Afrika,

Jamie Vliexs

Bronnenlijst:

Boeken:

- Donaldson, B.C. *opSTAP minicursus Afrikaans*, uitgeverij Coutinho Bussum 2002. Cursus om jezelf met Cd Afrikaans te leren. Gebruikt bij het maken van mijn eigen gedichten (voor grammatica). Bij onderdeel Afrikaans gebruikt voor de geschiedenis van het Afrikaans en over de grammatica.
- *Fremont-Barnes, Gregory, The Boer War (1899-1902)* Ospey Publishing Great-Britain 2003. Voor het geschiedenisdeel over de Tweede Boerenoorlog gebruikte ik uit dit boek de Chronologische lijst (Chronology) op pagina elf en twaalf. En het hoofdstuk “Cost, lessons en legacy” (pagina 86 t/m 91) over de slachtoffers, de schade en de kosten.
- De Graaff, B.H.J, *Apartheid, een aanzet tot begripsbepaling*. Suid-Afrika Instituut Amsterdam, 2000. Gebruikt om grote delen van de Apartheid te beschrijven.
- Kuitenbrouwer, Maarten, *Het aanzien van ons verleden*, Het Spectrum 2000, samenstelling door Willem Velema. Gebruikt heb ik het stuk De Zuid-Afrikaanse oorlog (1899-1902) pagina 196 tot en met pagina 198, geschreven door Maarten Kuitenbrouwer. Gebruikt om te schrijven over de Boerenoorlog.
- Nothnagel, Albert, *Lekkerleeslys*, Uitgeverij Stubeg 1990. Afrikaans-Nederlandse voor het schrijven van gedichten.
- Sparks, Allister, *De kust van de goede hoop*, Anthos 1990. Een dik boek over de geschiedenis en de cultuur van Zuid-Afrika door de jaren heen. Heb ik gebruikt als grootste informatiebron en als richtlijn voor de geschiedenis van Zuid-Afrika (zonder de Apartheid).
- Prisma miniwoordenboek Afrikaans-Nederlands, Nederlands-Afrikaans, uitgeverij Het Spectrum 2004. Gebruikt voor het maken van gedichten om woorden te vertalen, en voor de grammatica (achterin het boekje).
- Zuid-Afrika's traditie (Een kort overzicht van kunst en cultuur in de Republiek van Zuid-Afrika) 1^e druk 1969, door verschillende proffessoren en anderen geschreven, voor meer inlichtingen moet u naar de Zuid-Afrikaanse ambassade in Den Haag. Informatie over de taal, literatuur, de bouwkunst en kunst uit gehaald.
- Apartheid (Feiten en commentaren), geschreven door een aantal dames en heren voor het Defence and aid fund, een fonds dat slachtoffers van de Apartheid wilde helpen. Uitgeverij H.J. Paris Amsterdam. Gebruikt in het hoofdstuk Apartheid.

Internetsites:

- <http://www.afrikaans.nu/>; internetsite over Afrikaans: “Hierdie webwerf behandel aspekte wat gepubliseer is in die boek: Afrikaans hoort by Nederlands.”
- http://www.dbnl.org/tekst/vooy001gesc01_01/vooy001gesc01_01_0013.htm; digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren (dbnl), Hoofdstuk XI over het ontstaan van het Afrikaans.
- <http://nl.wikipedia.org/wiki/Afrikaans>; de vrije encyclopedie over het Afrikaans (grammatica en geschiedenis).
- http://suidafrika.nl/component/option,com_frontpage/Itemid,1/; internetpagina, gebruikt als aanvulling voor de geschiedenis van Zuid-Afrika.
- <http://www.art.co.za/>; Zuid-Afrikaanse kunst, pagina gebruikt voor meer informatie over Zuid-Afrikaanse kunst en om een plaatje vanaf te halen.
- <http://www.southafrica.info/about/arts/dance.htm>; over dans in Zuid-Afrika, gebruikt bij paragraaf over theater bij het hoofdstuk “Kunst”.
- <http://www landenweb.net/zuid-afrika/taal/>; over Zuid-Afrika, gebruikt bij het onderdeel Afrikaans
- <http://www.zuid-afrika.nl/>; toeristensite, ik heb informatie over bouwkunst, theater, muziek en schilderkunst gebruikt.